

XXIV. évfolyam.

Kolozsvár, 1915.

7—12. szám.

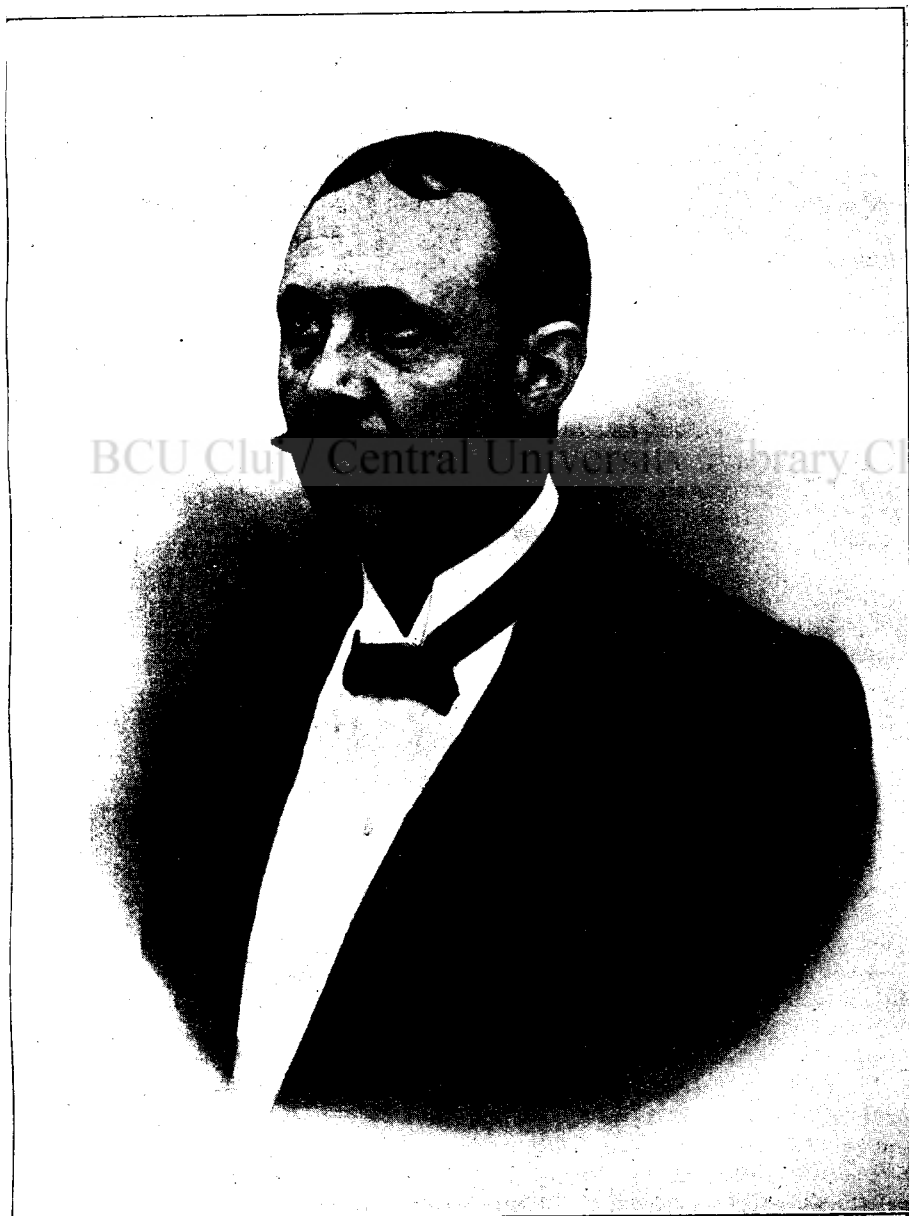
ERDÉLY

HONISMERTETŐ FOLYÓÍRAT.

1. szám
1892.

KIADJA AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET.

273. sz.
1915.

TÉGLÁS ISTVÁN

Téglás István emlékezete.

(1853 szept. 23. † 1915 aug. 14.)

Egyesületünk alapvetői és leghívebb munkásai egyikét veszítette el *Téglás István*ban f. évi aug. 14-én ~~Tordán~~, hol boldog családi otthonába elvonulva élete legfőbb örömének és büszkeségének: a nevével emlegetett muzeumnak szánt végnapjait oly idő előtt befejezte. A végzet könyörtelensége csak 61 évre szabta Téglás István munkás életét; de fáradhatatlanságával, soha sem lankadó munkakedvével s ritka ambíciójával ez alatt az aránylag rövid idő alatt is úgy hivatali, mint irodalmi, tudományos és társadalmi irányban a közjö előmozdítására annyi s oly maradandó szolgálatot tett, amennyi sokkal hosszabb, az övénél nyugodalmasabb viszonyok közt lefolyt életnek is dicsőségére szolgálhatna. Önzetlen, nemes lelkű, kristálytisztaságú jellem, valódi hazafiú vala, kinek szive utolsó dobbanásáig minden vágya és törekvése nem egyszer saját megrövidítésével s imádott családja háttérbe szorításával is a közérdek, a nemzeti erősödés, pallérozódás és valláserkölcs ügyeinek előmozdítására irányult s kiről méltóképen elmondhatjuk, hogy akárhányszor törekény egészségének nyilvánvaló károsításával s jogos igényeinek megtagadásával is szilárdan helyt állott mindenütt, ahol a gondjaira bízott fontos kulturintézmények ezt követelték. S mert tengernyi elfoglaltsága közepette sem tagadta meg egyesületünk érdekeinek képviselőtét s még régészeti tevékenysége is az E. K. E. céljait szolgálta, méltó, hogy most, a mikor — bár hosszú, súlyos szenvedések után, de reánk mégis oly időelőtti halála ismerőseinek és barátainak sokaságával a hozzá lélekben oly közelálló fivéreit, özvegyét, gyermekeit, a tudomány és közélet terén szintén munkálkodó apósa: id. dr. *Wolff Gyula* családját nemes szellemű rokonságával mélységes gyászba borította, egyesületünk már azért is lerójjja háláját iránta, mert az Ő életfolyamata a túristaság szeretetére nevelődésnek is tanuságos példáját tárja az érdeklődők elé.

Téglás István Háromszék megyének székvárosában: *Sepsiszentgyörgyön* a szabadságharc fergetege által odasodort család második fiaként 1853. szeptember 23-án született. Atyja *Téglás Gábor* ugyanis a kiskunsági *Fülöpszállás* szabad kúnjai közül mint tapasztalatot kereső iparos hosszú vándorlás után *Brassóba* kerülvén, ott a határon szolgálat zaklatásai elől a gyergyói Szárhegyről odamenekült s a város hétfalusi erdőgazdaságánál *Csergő* családi neve helyett *Szabó István* néven jó módnak örvendő alkalmazott *Anna* nevű fogadott leányát vette feleségül. Téglás Gábor családalapítása után önállósítási kérelemmel fordult a brassói fémiparosok elnökségéhez. Am de a szászföldi czéhek egyik kiváltságát képezvén az új mesterek befogadása, közvetlen a szabadságharc előtt is minden telhető eszközzel akadályozták a magyarok betelepítését. Téglás Gábor törekvései szintén heves ellenzésbe ütköztek s még apósa főnökének: *Lassel* hétfalusi adminisztrator tanácsosnak jóakaró közbenjárása sem enyhíthette a czéhvezetők visszaulatisító magatartását. A tiltó rendelkezéseket károsító üldözések követvén, 1848. folyamán éppen tetőpontját érte a küzdelem. Egészen kapóra jött tehát 1849. elején *Gábor Áron* ama felhívása, mellyel a *Kézdivásárhelyen Turóczi András* kovácsmesterrel 1848. novemberében megkezdett ágyúöntés gyárszerű fejlesztésére a Brassóban lakó magyar iparosokból művezetőket keresett. Téglás Gábor, aki már előbb ismeretségbe került volt Gábor Áronnal, kapva-kapott a kedvezőnek ígérkező s hazafiúi lelkiületének is megfelelő ajánlaton. Néhány bizalmasabb barátjával, mint:

Monoky István, (az E. K. E. korán elhalt, lelkes munkásának: *Monoky Gyula* mérnöknek nagyatyja), *Kászoni István*, ki később a brassói magyarság vezetői közé számított, *Bém József*nek diadalmas brassói bevonulása (1849. IV. 18.) után áttelepedtek Kézdivásárhelyre. De bár a szabadságharc még javában tombolt, a pénzforrások már annyira apadni kezdtek, hogy a kinevezési dekrétumban biztosított 60 ezüst forint havi járandóságot alig egyszer kaphatta meg a lelkes gárda, mely saját vagyonából volt kénytelen még családját is fenntartani. Sőt Monoky és Téglás lelkesedése annyira ment, hogy mindketten családi örökségük sietős pénzzé tételével is készek voltak Gábor Áron vállalkozását elősegíteni. A nagy buzgósággal megindított ágyúgyártás azonban hamar véget ért. A *Tömösön* és *Töresvárnál* betört orosz haderő július 2-án már a *kőkösi* hidig nyomult, ahol Gábor Áron is hősi halált szenvedett. A vezető nélkül maradt ágyúgyárat Turóczy András és társai már nem sokáig tarthatták úzbenben. A szabadságharc napja rohamosan hanyatlott. Bém még 1849. VII. 20-án kitartásra buzdította a művezetőket; de sikertelen ojtói kitorése után elvonulásával az oroszok *Bereczk* felől is rést találván, egyenesen az ágyúöntők ellen törtek; azok hamarosan kúttakba rejtve a felszerelést, életük megmentésére is alig volt már érkezésük s hetekig a kászoni erdőkben bujdosának.

Az oroszok elvonulása s a viszonyok enyhülése után a bujdosók *Csikszeredára* ereszkedve, onnan már végső kétségbeesésükben ismét a meggyűlölt Brassó felé voltak kénytelenek fordulni, mint ahol a nevelő atya támogatásának reménye s a fülöpszállási birtok vételárának féltékenyen őrzött maradványaival új életet remélhettek. Szentgyörgyön a csikiek privilegizált etető helyéül használt főteren megállapodva, az akkori rendőrség szigorú ellenőrzése alá kerültek s nagy ámulatukra a *Kossuth*-bankók felől is faggatni kezdték őket, kik nem tudván az elértekenítési rendeletről, gyanutlanul előmutatták a reménykedésük horgonyául szánt bankó csomagot. Mily nagy vala azonban keserűségük, amikor az ötezer forintnyi ropogós *Kossuth*-bankót a kárörvendő rendőrök a lángok martalékául dobták oda!

A szerencse kedvezése éppen akkor vezeté arrafelé *Kovács Gábor* polgármestert, ki a szomorodottan ott töprengő kis család bánatát megértvén, azt is megtudta, hogy az ifjú anya a német- és román nyelvet is beszéli, a mozgalmas idők által minduntalan megkívánt kényszerű tárgyalások tolmácsaként a város vendégéül marasztalá a földönfutóvá vált családot. Az átmenetiinek képzelt megtelepedést azonban a sors csakhamar véglegesítette. Brassóban a nevelőatyá egész váratlanul elhalálozván, gondatlan felesége házassági szélhámosság folytán alig néhány hét múlva már csak roncsalékát menthette meg a két *Bolonyai* házból (a mai börgyár) álló örökségnek s maga is fogadott leányára szorult.

A Téglás-család tehát 1850-ben végleg Szentgyörgyre öröklődött s ott jó tulajdonaival a város tösgyökeres lakossága között csakhamar kedvelté vált s takarékoságával egzisztenciáját is megtudta szilárdítani. A családanya tolmácsi szerepe egyébként az orosz invázió után sem ért véget, mert habár a volt székely határőrvidéki ezred tisztjei között németül beszélő mindig akad, az oláh tudománynak később is szűkében volt a város, olyannyira, hogy a *Bodzáról* bekerült vádlottak kihallgatásánál az oláhul beszélő gör. kel. papot nem zaklathatván, a *Bezierkerek* is minduntalan *Téglás Gáborné* tolmácsi közreműködését voltak kénytelenek igénybe venni. Ez a félhivatalos szereplés érthető respektust támasztott irántuk a kis város népességében, de a család fő szakmabeli ritka becsületessége, példás józansága és szolid képzettsége is nagyban hozzájárult a család tekintélyéhez.

István születése után éppen esztendő fordultával a nagyobbik fiú: Gábor már a régi határőrség altiszti iskolájából átalakult „normába” kerülvén, *Galgóczy Antal* — a rettegett professor — csakhamar azzal köszöntött be Tégylásékhoz, hogy fiuk megelegedésre halad és továbbtaníttatást érdemelne. Ettől fogva mind gyakoribb látogatójukká vált Galgóczy professor s a cseperedni kezdő Pistát is előjegyzésbe vette. Csakhogy mire az tanköteles korba jutott, Gábor már az 1858-ban megnyílt *Mikó-Collegyumba* került s mostantól fogva *Vajna Sándor* coll. igazgató kezdte a szülőket az eleven eszű gyermekek tovább iskoláztatására nógatni. Erre egyébként bátorításnál egyéb nem is kellett, mert a családjában már ritka ambícióval és tapintattal élesztgette fiaiban a magasabbra törő hajlamokat s az írás-olvasás ama kezdetleges időszakában ő maga olvasási készütséggel vezette fel fiait az iskolába. A családi otthon szerény, de annál melegebb körében korán nyiladozni kezdtek lelkük virágai. Anyjuk már zsenge korukban *Kistaludy S.* regéivel, lovagi mondákkal s *Kőváry Lászlónak* felújítást érdemlő Győrke verses erdélyi utazásával és történetével élesztgeté fantáziájukat s így igen korán kedvet kaptak a történeti olvasmányokra.¹

A családi telek terjedelmes — ma négy kollegyumi tanár otthonát képező — kertjének árnyas fái alatt játszadozva, tekintetük a *Szépmezőt* körítő hegykoszorún pihent meg, ahova a gondos anya, míg egészsége engedte maga kalauzolta el tudnivágyó fiait, miáltal az utazási vágy már oly korban megragadá a fiukat, amikor társaik még a város határaitól is alig távoztak. A Szentgyörgy háttérét alkotó s régies szép nevükkel eszmélkedésre serkentő erdők: mint az *Örkő*, *Erős oldal*, *Gémvára*, *Görgő* kies tájainak felkeresése után a nyári szünidők folyamán *Tusnád*, a *Szent Anna tó*, a torjai *Büdös* és *Bálványos vára* is csakhamar sorra kerülvén, *Kőváry László*: „*Erdély Régiségei*” és „*Erdély Fölső Ritkaságai*” segítségével már a gimnázium lépcsőfokán állva, bekalandozták bérczes hazarészünket.

S a két idősebb testvér példája a kisebbeket is megragadván, azok is mind fokozódóbb vágyakozással csüngtek már kis korukban környékük szépségein. Innen van az, hogy a testvérről-testvérré szállt turista buzgalom a közélet terén szereplő másik két fivérben is ép oly teljes mértékben megnyilatkozik. *József*, a kolozsvári áll. fémipariskola tanára remek fényképfelvételeivel ismerőseit is *Kolozsvár* és *Torda* vidékének látogatására buzdítja s fényképeinek sokszorosítása révén terjeszti a természet szeretetét. Az ifjabb fivérnek, Károlynak hivatása, mint a kincstári erdők élén működő miniszt. tanácsos, az egész ország területére kiterjedő hatáskört biztosít a turistika szolgálatára, az erdők kopárosulását, szertelen pazarlását korlátozó rendelkezéseivel s az erdősítés és erdővédelem propagálásával egyesületünk céljainak is nagy szolgálatot tesz.

Téglás István lelkes turistáskodásában, majd régészkedésében nagy részt tulajdoníthatunk azoknak a fáradságos, de az illető vidékek arczatára behatóbb pillantást engedő utazásoknak is, melyekbe az ő enyedi iskoláztatása került. *Sepsi-Szent-György* négyosztályú algimnáziumából az idősebb testvér: Gábor már 1864.-ben eltávozván, 1867.-ben István is kénytelen volt a családi otthon kedves körét a *Bethlen-Collegyummal* felcserélni. Minthogy a vasút csak 1869-ben nyomult be a *Marosvölgyén Gyulafehérvárig*, azelőtt gyorskocsin vagy egyszerű fuvarral járták az erdélyi utakat. Háromszékről a Bethlen-Collegiumba igyekvő diáksereg

¹ Néhai *Kőváry László*, mint siménfalvi *Simén György* nevelője írta volt ezeket a kedves füzetkéket.

6—8-ával felpakolódva 3—4 napig róttta az útat a fogarasi és szebeni havasok mentén s a gyulafehérvári *Hegyalja* alatt Nagyenyedig. Az útközben elétárult változatos tájképek szépsége a Téglás Istvánéhoz hasonló fogékonyságú ifjakra mély benyomást gyakorolván, a vasúti utazásnál sokkal több tanulságot nyújtott. De még inkább foglalkoztathatta a lelkesülni tudó ifjak elméjét az útközi templomok, kastélyok és a régi jó udvarházak szemlélete. *Fogarason* elétárult egy letűnt kornak fényére emlékeztető fejedelmi várkastély; *Nagyszeben* tisztesorú lutheránus templomának azóta külön muzeumba foglalt faragványos emlékeit éppen akkor bontogatták ki s a templom környékét a régi királybírák, tanácsosok, papok és patricziusok életnagyságú szobrai lepték el. Lehet-e ennél nemesítőbb látványt képzelni Téglás Istvánra, aki bátyjával s *L. Gyárfás Győző* földijükkel¹ ott görnyedezve jegyzett — vázolt, míg társai tarisznyájuk tartalmát fogyaszták. *Szászsebesnek* ma is álló s a tatárjárás idejét képviselő falai, a fejedelmi ház, *Gyulafehérvár* temploma a *Hunyadiak* és a fejedelmek emlékeivel, a *Hunyadi János* templomai *Szent-Imrén*, *Tövisen*, az *orbói* templom-rom hogyan ragadták volna meg az ők tudni vágyó lelkét? *Nagyenyeden* a két hattyús kollegium százados tradíciói, a régi világról regélő templomkastély, az 1849. január 8-iki vérfürdő emléke, az *Órhegy*, a *Zeyk* és *Kemény* báróknak nagy tekintélyben álló Burgia, a főiskolai híres professzorok emléke már magukban foglalkoztatni és lekötöni tudták az ifjúság jobbait.

A tanárok között az időben *P. Szathmáry Károly* mint történeti regényíró és archaeologus s *Herepey Károly*, Enyed minden idők legfáradhatatlanabb bűvára gyakoroltak lelkesítőbb befolyást az ifjúságra. *P. Szathmáry Károly* az önképzőkörben szereplő Gábor mellett a fiatalabb Istvánt is figyelmére méltatta, noha az közvetlenül keze alá nem került. *Herepey Károly* habár kémia, ásvány, földtan és mathesis valának szaktárgyai s az ifjúság egy része lelkesen szónokló tanítását nem is tudta megérteni, a fogékonyabbak közt Istvánra is soha el nem muló hatást gyakorolt. Hazafias tüze, a szülőföld szeretetére intő szözeatai, különösen pedig a környékre rendezett kirándulásai folyamán ritka közvetlenséggel tartott magyarázatai bizonyára indító okai voltak annak a lankadatlan gyűjtőszenvedély felkeltésének, mely Gáborral együtt Istvánt is hatalmába keríté.

De nem utolsó szerepet tulajdoníthatunk az ő írói s főleg rajzolói munkásságának kialakulásában annak a Nemes Ödönnek, ki Marosvásárhelyen polgári iskolai tanárként fejezte be életét. *Nemes Ödön* egy Zarándmegyében szerepelt család sarjaként előre haladt korában járta a középiskolát. Nyilván beteges testi állapota késleltette meg, de annál nagyobb előnyére vált érettsége, mert V-ik gimn. tanuló korában már *Szokolay: Hazánk s a Külföld* cz. képes lapjának, sőt a *Vasárnapi Újságnak* is kedvelt munkatársa és rajzolója volt. Ezt a korai rajzképességet *Sz. Nagy Károly* a kollegiumnak alig emlegetett, — pedig szép szellemével az ifjúságra nemesítőleg ható — tanárának köszönhetette. Minthogy Nemes Ödön ép Nagy Károlynál kapott elszállásolást, a két Téglás fiú gyakran fordult meg nála s általa Nagy Károly bizalmasabbjai közé emelkedve, kapott kedvet István is a rajzolásra s Nemes Ödön példájára, ki a *Tordahasadékról*, *Marosújvárról*, *Déváról* rajzokat közölt, az enyedi kastély bástyáival, a toroczkói *Kőköz* sziklakapujának és a *Székelykö* szirtjének vázolatásával kezdett 1867/68-ban kísérletezni.

¹ L. Gy. Gy. † Budapesten 1912. szept. 22-én s emlékét Téglás Gábor méltatta az Erdély 1912. évf. 130—134 lapjain.

A nagyenyedi jogi tanfolyam beszüntetése miatt azonban Gábor a marosvásárhelyi fakultáson, majd pedig Budapesten a bölcsészeti karon folytatván tanulmányait, a hirtelen megnövekedett tanítási tehertől roskadozó család Istvánt gyakorlati pályára volt kénytelen 1869-ben irányítani. Minthogy a botanikában elért kiváló eredményei, valamint a természettudományok szeretete a gyógyszerészet felé vontatták őt, Kézdivásárhely egyik gyógyszerésznél gyakornoknak vétette föl magát. A mint azonban 1871. szeptemberében Gábor bátyja a Déván felállított alreáliskola helyettes tanári állását elfoglalta, István hogy bátyja közelébe juthasson, az ott létesített állami tanítóképzede igazgatójának: *Koos Ferencz*nek kecsgetetésére gyógyszerészi diplomája feláldozásával szintén Déván termelt s ő is a tanúgynek szentelte magát. Déva hagyományai, százados múltjának varázsa Téglás István fogékony lelkületét ép úgy megragadta, mint bátyját. Az erdélyi alvajdák egykori várlaka alatt a *Geszthy Ferencz* által 1583-ban emeltetett és *Bethlen Gábortól* a fejdelmek kedvelt pihenőjéül használt alsó várkastély (az u. n. *Magna Curia*), az Árpádok korára mutató, de a ref. egyház gondatlanságából már elpusztult középkori temploma, az *Anjouk*, *Hunyadi János*, a *Szilágyiak* czimerével hogynem ragadta volna meg a nemzeti dicsőség emlékeiről ábrándozó testvérpárt. Mindkettőjük előszeretettel andalgott a dévai várhegyen, honnan az Erdélyi Érczhegység nagyági lépcsőzetén túl a Biharig elkalandozhat tekintetünk s dél felé a *Retyezát*, a *Páring* remekül tagolt hegyóriásai integetnek felénk. Hunyadi Jánosnak akkoriban restaurálgatott várlaka, a háttérben rejtőző regényes vasbányák, a *Decebdál* hősie harczeit hirdető rejtélyes várromok, *Sarmizegethusa* omladékai, a *Zsilvölgy* szentelepei stb. stb. annyira lebilincseltek őket, hogy Gábor — habár nem egyszer Dévánál előnyösebb pozíciók csábították, — egészen rabja lett a festői várromnak és István öcscse sem követte a budai paedagogiumba távozó jelesebb kartársai: mint *Váró Béni* Kolozs megye jelenlegi tanfelügyelője, *Baranyai Gyula* polg. isk. szakfelügyelő Szegeden stb. példáját, nehogy a polgári oklevéllel majd el kelljen bérczes kis hazájától szakadnia. Téglás István tehát 1875. szeptember havában a fogarasi ev. ref. egyház iskolája meghívását fogadta el, hogy kedvenc hegyeit szemlélhesse s a dévai szünidők folyamán bátyjával szokásba vett tanulmányi kirándulásainak élhessen.

Fogarashól azonban alig esztendő múltán, 1876-ben már az Orbán Ferencz igazgatása alatt szép virágzásnak indult áll. iskolához, Brassóba nevezte ki *Trefort Ágost* miniszter. Itt kezdte kiterjedtebben és rendszeresebben művelni a gyakorlati túristaságot; így mindjárt 1876-ban néhány lelkes társával a tömösi szoros mellékágainak kutatásába kezdett s azokat a vizeséseket fedezte fel, melyeknek rajzaival 1893-ban folyóiratunkat megtisztelte. *Brassó* régies arculata, nagy időket képviselő s művészi emlékeikkel a letűnt Hanza-kereskedelem fénykorát hirdető templomainak stilszerűsége, a Barczaság — *Gyárfás Tihamér* tanár és *Roth Victor* által tanulmányozott ötvös-kincseit őrző — többi rokon templomkastélyaival éppen a Téglás István lelkületéhez illő környezetet képezett. A város sok tudományosan képzett papjával és tanárával való közvetlen érintkezés, a *Honterus*-gymnázium gazdag könyvtára amúgy is jelentékeny tudományzomját még tovább fokozták. A polgári képesítés követelményei mellett a történelem s régiségtan vezérkönyveibe kezdett elmélyedni s *Orbán Balázs* Barczaság kötetének adatait tanulmányozgatta. Társai éppen azért szívesen követték őt a határon túl is terjesztett kirándulásain, mert mindenről kész magyarázójukká nőtte ki magát, miáltal tekintélye is annyira öregbedett, hogy már itt olybá vették

a napestig buvárkodó, könyvek gyűjtésével vesződő, a várfalak alján rajzolgató ifjút, kinek pályája a népiskola küszöbén nem fog megállani. De minél szakszerűbb irányba szökellett önképzése, annál égetőbb szükségét érezte az őt sűrű leveleivel folyvást ösztönző Gábor bátyja közelségének s mert az 1875-ben *Torma Zsófia* által felfedezett tordosi és a többi hunyadmegyei őstelep kutatásában bátyjával együtt részt öhajtott venni, 1878. őszén csere útján *Petrozsénybe* helyeztette át magát.

Innen aztán a szünidők folyamán Dévára utazgatva s ismeretházagait bátyja segítségével mohón pótolgatva, a Természettudományi Társulat által *Sir John Lubbocknak* éppen akkor lefordítottatott Barlangi emberéből merített ő is buzdítást a zsilvölgyi és Ponor környéki barlangok vizsgálataira. A *Felső-Zsilvölgy* mai forgalmas életének akkortájt még nyoma sem volt s Téglás István látogatása Vulkánon túl Urikány, Cimpu Iuj Nyág felé valóságos felfedezés számba meniek. Különösen Nagy Miklós kollegájával fáradoztak sokat Petrozsény vadregényes környékén: a Taja-völgy, Vereskő (Rosia), a még járhatatlan Szurduk-szoros felderítésében.

De a véletlen kedvezése innen is hamar elszóllította Téglás Istvánt. A Nagyszebenben kialakult állami iskolák kebelében felmerült belvizsályok elsimítására *Trauschenfels Emil* kir. tanfelügyelő éppen alkalmas szakférfiút keresett, a mikor Téglás István a *Bruckenthal Muzeum* kedvéért 1880. nyarán odalátogatván, a vele is összekerült Trauschenfels tanfelügyelő e rövid találkozás alatt is felismerte benne a higgadt, értelmes szakembert, az elemi iskolákkal kapcsolatos polgári leányiskola igazgatóságra őt hozta javaslatba. A szebeni igazgatóságnak természetesen nagy megerőltetésbe került teendői mellett Téglás István sok utánjárással módot talált arra is, hogy a belvárosnak a magyarságtól legelzártabb centrumát képező *Rizskása-utcában* egy XVIII-ik századbeli királybírói s egy Bruckenthal-telek megszerzésével végleges otthont biztosítson annak. S e tevékenységen túl kisdedovódával és polgári iskolával is sikerült a hirtelen túlnépesedett állami alkotást kibővíteni s olyan tekintélyes segélyalapot hordott össze a tanítói kar segítségével, mely évenként 50—60 növendék tanszer- és másféle szükségleteinek biztosítását tette lehetővé. Trauschenfels tanfelügyelő s a felsőbb hatóságok ösztönzésére az általános megyei tanítóegylet szervezésére is kiterjesztvén gondjait, a heves nemzetiségi ellenakció dacára azt szintén fényes sikerrel oldotta meg, sőt ráadásul még az elnökséget is kénytelen volt elvállalni. De azért amikor szünideiben rés nyílt, a szebeni havasokat szorgalmasan látogatta s kirándulásai a Szeben forrásául szolgáló tengerszemekhez, (Jezer) Piátra alba, Prigona, Surian, Bisztra, Teu, Csibán, Dus, Vurvuluj Petri stbre terjedtek ki. Alaposabb ismerője e szép hegyeknek alig volt.

Téglás István szervező képességét, fáradhatatlan munkásságát és adminisztrációs tapintatát ezek a sikerek egymagukban is szembe-tűnővé teszik. Az iskola gondnokságában a szebeni társadalom vezető férfiai, mint: *Follért József* postaigazgató, *dr. Konrád Jenő* elmegyógyintézeti igazgató, a pénzügyigazgatóság főbb emberei teljes odaadással támogatták ezekben a szebeni viszonyok szerint merésznek mondható vállalkozásaiban s Trauschenfels Emil tanfelügyelő bizalma nem egy legyőzhetetlen akadály leküzdésével bátorítá kezdettől fogva nagy ambícióval felkarolt vállalkozásaiban. S habár a megnégyszereződött igazgatóság lavina módra szaporodó adminisztrációs teendői is túlhaladták egy ember munkaképességét, mint igazi *Schulmeister* tanítási óráit sem apasztotta s így napestig iskolájához lánczolva, csak nagy ritkán kereshetett enyhületet a Bruckenthal Muzeumnak reá oly vonzó

kincseiben. A polgári iskolai képesítés kötelezettségétől felmentetve, a régiségtár, képtár és a könyvtár buvárlatával csakhamar oly széleskörű tanúlságra tett szert, mely a formális képesítés kereteit meghaladó önállóságot biztosított úgy hivatali, mint tudományos ténykedéseiben.

De kutató szellemének fejlesztő iskoláját igazában a *Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat* által éppen 1881-ben megkezdett *várhelyi ásatások* képezték. A társulat nagynevű elnökének: *gróf Kuun Géznak* és dr. *Sólyom-Fekete Ferencnek* felkérésére Gábor bátyja és *Király Pál* intézték az ásatásokat, Téglás István önkénytes munkatárs-ként odaszegődve, a nagyszünidő túlnyomó részét ezek oldalán jegyezgetve és rajzolgatva, olyan gyakorlati ismeretekre tett szert, a mit a ma már általánossá vált szemináriumok oktatás részesei sem nyerhetnek mindig meg. *Szinte Gábor* is akkortájt kerülvén Dévára, Téglás Gábor buzdítására fogott az odavaló templomok és útszéli kereszték tanulmányozásába; az ő példájára Téglás István is munkába vette a petrozsényi szolgálatára idején már rajzolgatni kezdett fatemplomok, kereszték és parasztházak tanulmányozását. A dévai realiskola másik tanárának: *Mailand Oszkárnak* a római népköltészetre irányított munkássága őt is az oláh nép babonáinak, szokásainak megfigyelésére buzdítá *Jakab Ödön*, a jeles költő és kiváló nyelvész bátorítására a magyarság hagyományaira terjeszti ki gondjait.

Ép oly fejlesztők valának az ő tevékeny szellemére a bátyjával végzett tanulmányi utazások. Akkoriban még a kormánytól csak muzeumi központi tisztviselők nyertek utazási segélyeket. A Téglás-testvéreket azonban tudományszeretetük arra indítá, hogy a szünidők egy részét szűkös jövedelmükből az erdélyi föld régészeti és néprajzi megismerésére használtsák. Az 1884. év nyarán *Szinte Gábor* társaságában *Petrozsényből* a déli határlánczolat vonalán az *Oláh-Zsil* forrásaihoz utazva, onnan visszafelé *Pujból* a környék barlangjait járták be s a *Sztrigy-Városvíz* vízvázalasztóján átkelve, már a híres *Gredistye* vizsgálatába fogtak. 1885. nyarán a *Kisküküllő* és *Nyárad* forrásvidékeit is tanulmányozták. Ezekkel a tapasztalatokkal karöltve Téglás István híre és neve a távolabbi vidékekre is elhatott s az 1885.-i orsz. kiállítás néprajzi bizottságát vezető *Herich Károly* miniszter tanácsos már őt bízta meg a *Retyezát* alji házi-ipari diszítványok összegyűjtésével.

A Hátszegvidék és Szebenmegye népművészetének virágaiból egybeállított két album-kötet képezte tehát Téglás István első nyilvános szereplését. Azonban a kiállítás valamelyik látogatója a házi-ipari osztály asztalára helyezett köteteket elidegenítvén, csakis egyik kötet került utóbb antikváriusi úton a *Néprajzi Múzeum* könyvtárába.

Midőn az 1885.-i orsz. kiállítás régészeti kongresszusán Téglás István Gábor bátyja és *Király Pál* társaságában megjelent, ott *Rómer Flóris* elnök és *Hampel József* szakelőadó már az *Archaeologiai Értesítő* munkatársául hívták meg. Az ő szerénysége és szigorú önbírálatára azonban az önálló szereplés idejét még nem látta eljönnök s egyelőre csak az önképzés terére szorította tevékenységét.

Erre csakhamar meg is jött a kedvező tér és alkalom. A szebeni túlterhelhetés káros hatása annyira megrendíté egészségét, hogy dr. *Kresz János* törzsorvos onnan más, nyugalmasabb állásba való sürgős áthelyezését hozta javaslatba. Bátyja, Téglás Gábor, éppen az 1885.-i orsz. kiállítás folyamán *Gönczi János* kultuszminiszteri államtitkárral e jóakaró tanácsot közölvén, a szebeni illetményeivel a *Kőhalomban* akkor megnyitott állami iskolához helyeztette át.

Az eleinte kelleetlenül fogadott új állomás valóban csakhamar meg-

hozta a dr. Kresz által kilátásba helyezett megerősödést, úgy, hogy még az 1885. szép őszi idő felhasználásával a szombat-vasárnapra átutazott két *Homoród* felső völgyét megújult kedvvel és lelkesedéssel kezdték kutatni. Mindjárt az első kirándulás *Homoród Jánosfalvai* római kőbányájában azzal a falképcsoporttal jutalmazva fáradozásait, melynek képeit az *Archaeologiai Értesítő* 1886. első füzetéből a Vasárnapi Újság is sietett átvenni. Majd a derzsi templomban Petki siremlékét fedezte fel.

Téglás Istvánt *Kőhalom* szelid klímája, kedves társadalma csakhamar egészen talpra állítván, népszerűsége is annyira növekedett, hogy az odaváló száz ifjúság az akkoriban még nem éppen gyakori magyar nyelvi tanfolyam rendezésére kérte fel. Minthogy ezt a munkát is szokott önzetlenségével díjtalanul végezte, az áldozatkészségével és előzékenységével lekötöztetett derék ifjúság egy díszes íróasztallal rőtta le a megkedvelt igazgató iránti háláját.

Az állomáscsere eme kedvező eredményeitől felvillanyozva, a *Dacia* területén megindított búvárlatokat is még nagyobb kedvvel kezdte folytatni. Így 1886-ban *Marosvásárhelyen* a *Kovács Ferencz* apátplébános által összehordott s azóta a római kath. gimnázium tulajdonába került őskori és római régiségek tanulmányozása után a *Görgény* és *Nyárad* forrásvidékein, majd a *Maros*, *Szamos* vízvázalasztóján át útazva, számos őskori és római telepeket fedeztek fel, úgy, hogy Gábor bátyja, az ismert nevű tudós és akadémikus, 1887-ben a praehistorikus ember nyomairól egész kötetet adhatott ki az *Erdélyi Múzeum* természettudományi szakközlönyében.

Beszterczéről Désen, Kolozsváron át Tordára utazott, ennek római maradványait behatólag megfigyelték s *Pálffy Károlynak*, a polgári isk. akkori lelkes igazgatójának azóta megsemmisült római gyűjteményéből néhány értékes felírral járulhattak az *Erdélyi Múzeum* 1888. évfolyamában s az *Arch. epigr. Mittheilungen* lapjain *Dacia* adattárához.

Majd Hátszegvidékéről *Király Pál* társaságában a Vaskapun át a Temes mellékéig nyomozgatva, a lugosi gör. kath. püspöki palotában *Mihályi Victor* akkori püspök, most balázsfalvi érsek által éppen *Várhelyről* szerzett régiségekből alapított múzeumán egészítik ki ismereteiket.

Ezekkel a gyakorlati tapasztalatokkal fogott aztán Téglás István *Kőhalom* környékének búvárlatába s lépett a régészet munkásai közé. Az *Archaeologiai Értesítő* 1887. évfolyamában a homoródi őstelep ismertetésével köszöntött be. Ennek kedvező fogadtatása után még az évben a kaczai s 1889-ben a kőhalmi őstelep következett. Majd az Olt fogarasi és ágostonfalvi szakaszának védelmére *Héviz-Ugra* közé épített és a szakirodalomban tévesen a Leg. XIII. Gem. első otthonául hirdetett kastellumba is ellátogatván, annak *gróf Haller János* főispánnál talált thrák vitézemlékével lepte meg az *Arch. Értesítő* olvasóit, mivelhogy akkor még az ilyen emlékek újdonságszámba mentek s *Hampel József* is később karolta fel azokat. Téglás I. mindenfelé talált feljegyezni valót s az *Arch. Ért.* évfolyamai haláláig az ő hangyaszorgalmát hirdetik. Templomok, régi romok, családi kincsek, falusi udvarházak leveles ládái mind megszólaltak az ő vizsgálódásai alatt. Nem csoda, ha a környék értelmisége felekezeti külömbiség nélkül versengett az ő látogatásáért s tekintélye a megye távoli központjára is elhatott.

Amikor tehát *Horváth László* kir. tanfelügyelő sürgetéseire a két Küküllő megye helyes adminisztrációja érdekében *Szathmáry György* akkori miniszteri tanácsos — Téglás István lelkes tevékenységének személyes ismerője — *gróf Csáky Albin* miniszternél segédtanfelügyelői

állás szervezését Segesvárra kieszközölhette, a nem kis munkát igénylő állásra Téglás Istvánt hozta javaslatba. A kinevezés azonban erre a szerény és a Téglás István addigi javadalmát sem nagyon meghaladó állásra a kedvező ajánlat daczára sem történhetett akadály nélkül. A megyei élet egyik hatalmasa a kaszinói kártyaszobában ismerősei által rosszul minősített „könyvmoly“ Téglás István kinevezését nem éppen válogatott intrikákkal próbálta megghusítani. A kicsinyes akadékoskodást a miniszter elé idézett fiatal Téglással folytatott eszmecsere s az ő rokonszenves egyénisége, nobilis fellépése eloszlatván, a kinevezés 1891. április havában bekövetkezett s az új segédtanfelügyelő csakhamar általános kedveltséget vívott ki a kettős tankerületben.

A két *Küküllőmegye* sártengerbe merülő útával a mellékvölgyekben addiglan alig látván tanfelügyelőt, a tanítók, papok álmélkodására gyalog vagy lóháton magát az úttalan-útakon átküzdő segédtanfelügyelő csakhamar nagy becsülésre tett szert s örömmel várt vendégként kezdett szerepelni. Személyi előnyeinek segítségével igen rövid idő alatt még a szász értelmiség ellenszenvét is letudta fegyverezni. Akkoriban ugyanis a megyei vezetés meglehetősen huszáros tempókkal próbálta az állami tekintélyt megalapítani. Nem csoda tehát, hogy a magyar tisztviselő s főleg a magyarizáló hirbe kevert tanfelügyelő valósággal ellenség számba ment a felekezeti iskolák emberei előtt. Téglás István azonban mint a gyakorlati tanítás mestere, nem a törvény rideg betűjével, hanem az iskolák hiányainak a helyi viszonyok figyelembevételével orvoslandó jó tanácsokkal és praktikus utasításokkal köszöntvén be, csakhamar érezteni tudta a tanítósággal a tanfelügyelet előnyeit s mindjárt első körútja után tankerületében általános becsülésre emelkedett.

Téglás István *Segesváron* az 1878-ban szomorú körülmények közt oly korán elhunyt *Goos Károly* tanár és *Dacia* elismert bűvárának szellemi örököséül tekintve magát, kétszeres lelkesedéssel fogott ennek az érdekes területnek vizsgálatához, melyet az ókorban, — leletekből megállapíthatólag, nemcsak kelet-nyugati, de dél-északi irányban is erős néprajok kereszteztek.

Fáradozásainak kiválóan becses eredménye az a skytha tükör, mely *Oláh-Zsákoról* közreműködésével jutott az ág. ev. főgymnáziumhoz. Ép oly jelentős lelete a Gábor bátyja által a dák-ötvösség emléktárába számított darlaci kigyófejes karperecz-pár is.

S mint egyebütt, úgy itt is igyekezett a megfigyelések munkájába a tanítóságot és értelmiséget szintén bevonni s a természeti szépségek tiszteletére buzdítani az ifjú nemzedéket.

Sikeres tevékenysége után egész természetes tehát, hogy *Szathmáry György* min. tanácsos az általa személyileg is kiválóan kedvelt és a hivatali buzgalom mintaképeül emlegetett segédtanfelügyelőre gondolt mindjárt, amikor a Torda-Áranyosmegyei tankerület vezetésében beállott zavarok szanálására alkalmas munkaerőt kerestek. Javaslatára azután gróf *Bethlen Géza* főispán hozzájárulásával báró *Eötvös Lóránd* akkori kultuszminiszter 1894 novemberében Téglás Istvánt Tordára nevezte ki tanfelügyelőnek.

S Téglás István a szépért, jóért, igazért hevülő lelkesedésével, töretetlen akaraterővel foglalván el tordai állását, páratlan sikerrel oldotta meg itt is nehéz hivatását. A népoktatás jelentőségétől ép úgy át volt hatva, mint mestere *Szathmáry György*, ki báró *Eötvös József* nyomdokain haladva, a nemzet sorsának emelkedését a néptanítóktól várta. Kiváló műveltsége, beható tanultsága, encyklopedikus ismeretei bőségének, széleskörű tudásának kiváló kvalitásai, megnyerő modora, élet-

tapasztalatainak beforottsága, kíméletességgel párosult vezető erélye mindenképpen a tanfelügyelői díszes polczra kvalifikálták őt. Az ifjúság szeretete vezette minden intézkedésében s mint szakavatott tanítómester nemcsak vallotta: hogy a jó tanító képezi az iskola lelkét s az ilyenek nélkül a nemzeti kultúra fája meg nem terebélyesedhetik sehol.

Torda-Aranyos megye térvizsgálatai a legnehezebbek, közlekedése az ő szolgálatba lépése idején a legfáradtságosabb és időrabló vala; a Bihar lábáig 100 km.-eket kellett volt télvíz idején is úton töltenie, ahol az iskola és a tanítóság érdekei személyes beavatkozást igényeltek. Ez a semmitől vissza nem riadó munkakészség, önzetlen nemeslelkűségének erős megnyilatkozása kapcsolódó hozzá alárendeltjeit, kik csakhamar igaz barátjukat, jóakarójukat ismervén fel benne, nemcsak hivatali intelmeit követték készségesen, de nekik annyira imponáló tanulmányaiban is segítő társaivá szegődtek.

Téglás István tanfelügyelői tapintata ily módon nemcsak a vezetése alatt oly örvendetesen megsokasodott népnevelési intézetekre volt áldást hozó, hanem az általa képviselt kutatási irányokra is felettébb gyümölcsözőnek bizonyult. S az a tanító, kit ő az iskolalátogatás után környéke vizsgálatára vezetett, a gyűjtés örömét megízelve, mestere kidűlése után sem fogja annak nemes intenczióit egyhamar megtagadni s az iskola környékének hagyományait, természeti szépségeit alig mellőzi tanításaiból ezután is.

Téglás István búvárkodása tehát Torda-Aranyos megye földisméjének, emlékeinek s így közvetve az E. K. E.-nek is olyan gárdát nevelt, hogy ezzel a párját ritkító, de annál követésre méltóbb példájával is rászolgált a hálás megemlékezésünk adójára.

De bár az Aranyos regényes völgyalakulásától a Mezőség sajátos dombvidékéig a természet minden jelensége s a népművészet csodás megnyilatkozásai egyaránt érdekelték, ereje legjavával mégis a Tordánál virágzott római *Potaisa* s *Marcus Aurelius* császártól ideszámítható *Legio V. Macedonica* légiótáborra, közép Dacia hadiszervezetének búvárlata s a népléleknek a háziipar különféle termékeiben feltűnő megnyilatkozási módjai bilincseltek le figyelmét. Az ó-tordai ref. egyház 1915. februárjában főgondnokául választotta s ezt nemcsak megtiszteltetésnek vette, hanem munkássága új terének tekintette s főleg a szebb napokat látott templom és torony restaurációjára sietett gondjait kiterjeszteni. Ezen munkálatok hozták közelebbi érintkezésbe dr. Möller Istvánnal és Stehló Ottóval az orsz. műemlékek kiváló tudós mérnökeivel. Möller István meglepetve Téglás István szokatlan műemléki eruditiójától és érdeklődésétől, mint a Műemlékek Orsz. Bizottságának akkori előadója hozta javaslatba a Műemlékek Orsz. Bizottsága tagjául való kinevezését.

A tordai tankerület körében fáradhatatlan utánjárásával és leleményességével kivívott alkotások sorozata mellett méltó büszkeségét az a házi-muzeum képezte, mely habár nem is volt nyilvánosságra szánva, azért közelből-távolból a szakembereket Tordára vonzotta.

A tisztán lelkesedésből és művelődési ösztönből összehordott gyűjtemény hatalmas tömege igazában csak 1907-ben vált szembetűnővé, amikor a koalíció kormányának abbeli rendelkezését, hogy a családalapításával is végleges otthonául választott Tordáról Beszterczére menjen át, magára sérelmesnek találván, időelőtti nyugdíjaztatását kérte; *gróf Apponyi Albert* ama kijelentésére: hogy „az ő kipróbált s a nemzeti-ségek közt oly sikeresnek bizonyult tapintatát igényli Beszterczén a magyar állam“, talán mindenki másra hízogó és elfogadható lett volna,

Téglás István azonban úgy érezte, hogy a beszterczeinél is jelentősebb kulturmunka vár még reá Tordán. S a hivatali életben éppen nem szokatlan s indokolásánál fogva bárki más, különösen családirag Tordával ennyire össze nem forrt tisztviselő által megtiszteltetésnek tekinthető áthelyezésben az erdélyi városok sajnálatos politikai torzalkodása miatt családi sérelmet látván, *gróf Apponyi Albert* miniszter marasztalása daczára nyugalmaztatását kérte s 1907. október havában megvált tanfelügyelői hivatalától.

A szívek és vesék titkaiba nem pillanthatván be, ezen áthelyezésnek intenczióit sem ítéltjük meg kellőképpen. Lehetséges, hogy fontos állami érdekek sürgették a Téglás István Beszterczére való áthelyezését; de az is bizonyos, hogy ő, ki Torda-Aranyos megye viszonyaiba beleélte magát, a megye és város haladását a hivatalos mértéknél messzire túlfeszített odaadással és lelkesedéssel munkálva, élete végcélját itt tűzte ki magának s Torda hírnevének is előnyére szolgáló muzeumában itt szinte pótolhatatlan alkotást mutathatott fel, a miniszter elismerő kijelentése daczára sem vonzódhatott a neki szánt új munkatérhez.

Csak azt sajnálhatjuk, hogy a máskülönbben reá is annyira kívánatos nyugalmaztatás a jelzett ferde helyzetnek disszonanciája Téglás István önértetén oly mély sebet ejtett, melyre sem családi körének melegsége, István, Anna, Ella nevű gyermekeinek örvendetes fejlődése, sem a nagy buzgalommal és áldozattal összehordott gyűjteményébe való elmélyedés nem hozhatták meg neki többé az enyhület balsamát. S habár a hivatal terhétől mentesülve látható kedvvel szentelte is magát gyűjteménye rendezésének s annak kincseiből jóval többet publikált, mint addig tehette; ez a nagy hévvel megindított munkásság sem tarthatott sokáig, mert az elfojtott keserűség gyehennája az athléta természetű, délczeg férfi életterejét időelött elsorvasztá s feleségének: Wolff Ellának önfeláldozó gondozása daczára, 1915. augusztus 14-ére virradólag a halál kiragadta szerettei és boldog otthona köréből.

Elhunytáról a családon kívül a Torda-Aranyos vármegyei takarékpénztár, melynek felügyelő bizottsági tagja volt és az ó-tordai ref. egyházközség presbiteriuma is külön-külön gyászjelentést adtak ki. Ez utóbbi a következő szép sorokban parentálta el érdemekben gazdag főgondnokát:

„Egy hitben erős, munkában serény, szeretetben soha meg nem fogyatkozó igaz ember költözik ki közülünk.

Mint Isten országának hűséges sáfára, annak földi képén, anyaszentegyházunk szellemi és anyagi gyarapodásán munkálkodik; mint vérbeli tudós, Erdély szent emlékeinek drága kincseit kutatja fel s őrzi meg a jövődőségnek; mint tanfelügyelő a népnevelés ügyét szolgálja igazi hivatottsággal és munkálkodik szívós kitartással a magyar nemzeti állami kiépítésén. Szeretetének gazdagságával övéinek lelkében hagy marandó emlékezetet. Az igaznak emlékezete áldott mindörökké!”

Téglás István gyűjteménye.

Az 1907-től 1912-ig reggeltől estig folytatott rendezési munka tájékoztatván először igazában őt is a hivatalos körútag sietségében innen-onnan felkapott leletek igazi mibenlétéről; 1913-ban a kibővített helyiségekhez mérten új beosztást kísérelt volt meg. Ámde már a kezdet elején, éppen a *Bethlen*-ünnepély izgalmi közepette, amikor a főgondnoksága alá jutott ótordai ref. egyház úrasztali edényeinek viszontag-

ságteljes történetéről tájékoztatá a város érdeklődő köreit, a lappangó kór hirtelen levervén lábairól, azontúl, 1914. végéig, már csakis gyermekei segítségével próbálta nagy ritkán az új lajstromozást. De azért élte utolsó napjáig egy-egy feljegyzéssel enyhítette fájdalmait, vezette naplójegyzeteit, hadikrónikáját s még julius derekán is meglepő friss memoriával útasítgatá látogatóban lévő Gábor bátyját az őt érdeklő bányászarchaeologiai újdonságok revíziójára.

Az árván maradt *Téglás-Muzeum* tömegéről és értékéről nem a mi feladatunk bírálatot mondani. Mi tehát a leltár főbb csoportjainak ideiktatásával kívánjuk olvasóinkat elhunyt jelesünk óriási tevékenységéről némileg tájékoztatni. A régiségtár csoportjai a következőkben vannak összeállítva:

1. *Praehistorikus* leletek = 1—825 sz.

2. Az *Ó-Torda* helyén állott *Potaissa* római város és a *Leányvár* néven emlegetett légiótábor, valamint kizárólag *Torda-Aranyos megye* római régiségei = 1—1070 lelt. sz.

3. Kizárólag Potaissából való s a gróf *Kemény* gyűjtemény szerint 256-ra, *Gallienus* korára szabott daciai uralmát *Aurelianusig* dokumentáló római érmek = 1—331 sz.

4. *Potaissa* dák és konzuláris érmei = 1—204 sz.

5. Egyéb daciai érem = 1—825 sz.

De a régiségtárnál is gazdagabb az a *néprajzi* gyűjtemény, mely Brassótól Hunyad megyén át a déli *Kárpátok* vonalán s onnan fel a két Küküllőn, Torda-Aranyoson fel Beszterczéig mutatkozó házi-ipar termékeinek igazi remekeit s a díszítmények valódi virágait tartalmazza. A gyűjtemény jelentőségére mutat az az esemény is, hogy oroszverő hadaink diadalmas vezérének: *Frigyes* főherczegnek fenséges neje, a házi-ipar pártolásában jeleskedő *Izabella* főherczegasszony 1910. június 27-én erdélyi körútjában a Téglás-muzeumot is látogatásával tüntette ki. A főherczegasszony kívánságára néhány fejedelemskori himzését a kolozsvári *Belfarkas-utcai* ref. templom urasztali terítőinek remekjeivel Téglás lerajzolván, 1910. november hónapban sajátkezűleg nyújtotta át a pozsonyi palotában, mely fáradozásaiért gyémánt inggarnitúrával tisztelte meg. Magától érthetőleg a hazai és külföldi szakemberek figyelmét sem kerülte el a *Téglás-Muzeum* néprajzi anyagának gazdagsága. A házi-ipari díszítmények s főleg az asztalterítők sokasága mellett etnografiaiilag igen értékesek a czigánykincsek, a varázsló és kuruzsoló szerek csoportjai.

Téglás István irodalmi munkálatai.

Téglás nagy elfoglaltsága mellett csak 1887-ben indította meg archaeologiai jelentéseit, ethnographiai kincseiről pedig legutóbb, 1909-ben kezdte tájékoztatni az érdeklődőket. Irodalmi munkásságának pusztán címlajstroma is olyan terjedelmes, hogy ezt végigtekintve, méltán sorolhatjuk őt az erdélyi föld leglelkesebb kutatói közé. Ime mindjárt az **Archaeologiai Értesítőnek** 1887—1915-ig megjelent 27 évfolyamában egész kötetre menő értékes leletjelentés hirdeti szerzőjének régészeti buzgóságát.

1. A homoródi őstelepről. 1887. évf. 268 l.

2. A kaczai őstelepről. 1887. évf. 428 l.

3. Apafi fejedelem poharai. 1888. évf. 287 l.

4. A kolozsvári bronzleletről. 1888. évf. 353—54 l.

5. Óskori telep Kőhalom határán. 1889. évf. 356 l.

6. 1501. évi Rovásos botok Lemnekről, (Nagyküküllő m.) 1 ábrával. 1890. évf. 168—69 l.

7. Dombormű a hévizi castrumból. (Thrák-lovaspár.) 1 ábrával. 1890. évf. 359—60 l.
8. A csutai és maguliczai őstelepekről. (Hunyad megyében) 1891. évf. 64 l.
9. Diszitmények és kőeszközök a homoródi őstelepről. 1891. évf. 170—71 l.
10. A segesvári kincsről. 1892. évf. 173—74 l.
11. A lemneki falkrónikáról. 1893. évf. 445—7 l.
12. Darlaczi Emlékekről. (Kis-Küküllő m.) 2 ábrával. 1894. évf. 380 l.
13. Az oláhzsákodi bronztükörről. (1 ábrával.) 1894. évf. 356—57 l.
14. A tömösi kardról. 1894. évf. 380 l.
15. A Keresztesmezei Sarkophagokról. (3 ábrával.) 1896. évf. 65—68 l.
- 16. Torda-Aranyosmegyei régiségekről. 1896. évf. 427—28 l.
17. Az Offenbányai régi templom maradványairól. 1897. évf. 74—75 l.
- 18. Római maradványokról Torda-Aranyos megyében. 1898. évf. 431—33 l.
19. Régiségek Felvincz határán. 1899. évf. 192 l.
20. A Torda melletti sziklahasadékokról és a potaissai kőfaragó műhelyéről. 1899. évf. 280—83 l.
21. Aranyosrákosi régiségekről. 1899. évf. 351—2 l.
22. Római és más sirokról Alsó-Szent-Mihályfalván. 1900. évf. 391—93 l.
23. Újabban talált római régiségek a tordai castrum környékéről. 1901. évf. 60—62 l.
- 24. A mikesi római romok szétdulása és a közelebb Tordán talált római fölíratokról. 1912. évf. 79—83 l.
25. Oskori sirokban talált edényekről Torda-Aranyos vármegyében. 1912. évf. 405—6 l.
26. Mikesi leletekről. (Aranyos-Torda m.) 1913. évf. 277—78. l.
27. A torozkó-szentgyörgyi torques. (1 ábrával.) 1913. évf. 304 l.
28. Ezüst torquesről a Mezőségről. (1 ábrával.) 1904. évf. 174—75 l.
29. Tordán talált régiségekről. 1904. évf. 249—54 l.
30. A Potaissa maradványaiban 1903-ban és 1904-ben talált tárgyakról és fölíratokról. 1904. évf. 410—13 l.
31. A torozkó-szentgyörgyi ev. ref. egyház szent edényeiről. 1905. évf. 165—68 l.
- 32. Pusztaszentmártoni és röödi épületmaradványokról. 1906. évf. 361—62 l.
33. Néhány erdélyi adat a thrák lovas istenségekről. (4 ábrával.) 1906. évf. 434—36 l.
34. A tordai római várhegy Forduló nevű lejtőjén 1906-ban kiásott régiségekről. 1908. évf. 270—73 l.
35. Tordán és Mészkon talált római fölíratokról. 1908. évf. 350—61 l.
36. Római torony mintája Potaissából. (3 ábrával.) 1908. évf. 415—18 l.
37. Potaissától keletre a Mezőségen létezett vicusokról. 1909. évf. I. közl. 159—63 l. II. közl. 436—38 l.
38. Keresedi vaskard. (Tordamegye.) 1910. évf. 62 l.
39. Romok és leletek a tordai Tündérhegyen. 1910. évf. 123—30 l.
40. A detrehermi és klapai vicusokról. 1910. évf. 276—78 l.
41. A mezőtoháti vicusról és a potaissai Apolló domborműről. 1910. évf. 353—56 l.
42. A mezőbodoni és mezőszakáli vicusokról. 1911. évf. 77—80 l.
43. A csákói vicusról. 1911. évf. 369—71 l.
44. A fügedi vicusról. 1911. évf. 435—37 l.
45. Római kerek épületek Potaissa castruma közelében. 1912. évf. 93—96 l.
46. A liskakúti római telepről. (2 ábrával.) 1913. évf. 57—60 l.
47. Réz- és bronzbalták Torda vidékéről. (5 ábrával.) 1914. évf. 55—58 l.
48. Halálos ágyán írta s halála után látott napvilágot: Potassai felíratok és domborművek XXXV. 1915, 1—2 füzet. 8 rajzal. 44—50 l.

Az *Arch. Értesítő* 1913. évi füzetének megjelenését már nem érthette meg. Ebben az évfolyamban szándékozott közreadni a már azóta szintén néhaivá lett *Nagy Géza* szerkesztő által sürgetett *gyéresi* népvándorláskori leletet, melynek tanulmányozásával még halála hónapja első napjaiban is foglalkozott. Ezt, valamint a tordai *Leányvárból* birtokába került s *Victoria* művészi képét geniusokkal mutató, részben aranyozott fémtükröt *Téglás József* tanár fivére által le is fényképezette s az adatokat Pista fiának diktálni kezdte; de halálos gyengülése megállította eme munkájában s másokra maradt e két büszkeségének bemutatása.

A **Művészet** cz. folyóirat hasábjain megjelent cikkei is archacologiai tárgyúak.

1. Erdélyi fatemplomok. 1904.
2. Az erdélyi fatemplomok. 1908.
3. Néhány potaissai bronzszobor. 1911.
4. Az ó-tordai ref. egyház fededelmi kincse. 1914.

Ezek mind képekkel láttak napvilágot.

Aranys és Vidéke hasábjain:

1. A Tordai Leányvár kapuszobra. 1906.
2. Egy római fogadalmi oltár. 1906.
3. A tordai Bolducz-telken talált római sírok. 1906.
4. A grendi templom. 1906.
5. Egy régi ládafiókban talált érdekes levél. 1910.

A **Kolozsvár** hasábjain megjelent régészeti cikkek:

1. A Petky-család czimeres emléke Derzsén. (Udvarhely m.) 1888.
2. A kőhalmi vár. 1898.

Mások munkáiban megjelent rajzai:

A Jánosfalvi falképek környéke (Udvarhely m.) Téglás Gábor cikke mellett az *Archacologiai Értesítő* VI. 1886. évf. 23. l. Ugyanezt a képet a Vasárnapi Újság 1886. év febr. száma is átvette. A Jánosfalvi falképek *Téglás Gábor* hasonló című cikke mellett *Arch. Értesítő* VI. 1886. évf. 25 l. E két kép annál értékesebb, mert azóta a nagyfontosságú kőbánya falképeivel együtt elpusztult.

Az 1892. évben 3 rajza jelent meg: *Téglás Gábor* Újabb barlangok az erdélyi Érezhegység övéből és a Fejér-Kőrös hunyadmegyei völgyszakaszából cz. művében. M. Tud. Akadémia Mathem. és Term. tud. közlemények XXIV. 1892. évf. 5. sz. 305—333 l.

Király Pál Dacia cz. munkája II. kötete Nagybeeskerek, 1893. Szabó Ferencz plébános tört. könyvt. XLVII. 3 8—319 l. 3 rajzát hozta: 1. Malagbel oltárkő. 2. syr-templom Diis patriis kezdetű emléktáblája. 3. Bel Hanon szoborkép. Mindhármat *Sarmizegethusa* romjaiból ásták ki és szállították a dévai múzeumba. U. e. rajzokat *Király Pál* elébb az Athenaeumnál kiadott *Sarmizegethusa* cz. ifjúsági kötetében is közölte.

Ethnographiai önálló vizsgálódásait 1880. húsvétjában kezdette meg Déván, hol *Molnár Sándor* segédtanfelügyelő s volt tanítója: *Molnár Victor*, a kultusz-miniszterium későbbi államtitkára részére *Hunyad megye* húsvéti piros tojásaiból egy kollektiót gyűjtött volt össze. Ettől fogva rendszeresen vizsgálhatta ő is a húsvéti tojás motívumait s jegyzőkönyvein kívül egy album is maradt értesülésünk szerint hátra. Kár, hogy nem valósíthatta meg azt a tervét, mely szerint területi csoportokba osztva óhajtott volna a tojásdíszítés módjait bemutatni.

Irodalmilag csakis nyugalomba vonulása után lépett a *Magyar Nemsi. Múzeum Néprajzi Értesítője* szolgálatába s ottan megjelent közleményei ezek:

1. Adatok Kozna község néprajzához. (5 ábrával.) 1909. évf. 233—40 l.
2. Építő áldozat emléke Tordán. (1 ábrával.) 1910. évf. 60—61 l.
3. A gocoj. (1 ábrával.) 1910. évf. 243—46 l.
4. Vándoreigányok útijele. (1 ábrával.) 1911. évf. 196—99 l.
5. Czigánykincsek. 1912. évf. I-ső közl. (6 ábrával.) 50—52 l. II-ik közl. (9 ábrával.) 124—31 l. III-ik közl. (8 ábrával.) 268—73 l.

6. Építő áldozat Tordán. (1 ábrával.) 1913. évf. 99—102 l.
7. Czigánykincsek. IV-ik és utolsó közl. (8 ábrával.) 1913. évf. 135—43 l.
8. Galambbúgos kapuk Tordán. (2 ábrával.) 1914. évf. 124—27 l.

Ime, hattýúdalát ezen a téren is, mint az archaeológiában Tordának szentelte s az *Új-Tordán* kipszttulóban lévő faragott kapukat örökítette meg rajzaival.

A *Magyar Néprajzi Társaság „Ethnographia“* cz. Értesítőjében 1912. évf. 223—24 l. Szégyenkövek és szégyenoszlopok. (2 képpel.)

Ethnographiai irányú közleményei továbbá a megszűnt **Nemzet** hasábjain:

1. Szomszédsági multságok a szászoknál. 1891. febr. 10.
2. Kóhalmi vászonvásár. 1891.

A szintén megszűnt **Kolozsvár** tárczáiban:

1. Egy régi jó szokás. 1887.
2. A beszélő és cselekvő kövek. (Babonás kövek.) 1888. évf. 88. és 89. számban.
3. Unglerne végrendelete. 1890. évf.
4. A nagyselyki szégyenoszlop (tulajdonkép Roland-oszlop. 1890. évf.
5. A medgyesi Zekesckhasse. 1890. évf.
6. Szomszédsági szokások a szász földön. 1891. febr. 2.
7. Masina. 1891. évf.

Az **Aranyos és Vidéke** átvette közlésre a már említett cikkekét s ezeken kívül: Trolicza Hunyad megyében, Kisbánya Boicza mellett. 1890.

A **Nemzet, Kelet, Magyar Polgár** és a **Fővárosi lapokba** is írt pár tárczát, de ezekről nem szereshettünk tudomást.

Téglás István ethnographiai munkálkodásának java része azonban gyűjteményeiben s jegyzőkönyveiben maradt reánk.

Egy nagyobb munkája számára albumokba kezdte volt a népművészet szebb termékeit összefoglalni. Ilyen albumai maradtak reánk:

1. Brassó megye.
2. Szeben megye.
3. Hunyad megye.
4. Nagyküküllő megye.
5. Kisküküllő megye.
6. Tordaaranyos megye.
7. Beszterczenaszód megye díszítményi motivumairól.

Végül a néprajzi részhez tartoznak a *Mihály vajda* hagyatékából megszerzett tárgyak is. A gyűjtemény értékes részét alkotják a templomi szent képek, valamint „könyvek“ *gróf Kemény József* leltárának roncsalékai. Ez utóbbiak leginkább gazdasági számadások, jelentések, családi levelek s tudtunkkal ott vannak a gróf orvosi vevényei is.

A könyvek közt a *Szokoljai István* fordításában 1672-ben Kolozsváron megjelent *Könyörgések* könyve Unicum. Egyetlen hézagos példányát még a *Nemzeti Múzeum* bírja. (L. Téglás Géza Magyar Könyvszemle 1912. évf. ápr.—jun. füzete 155 l.)

Egyesületünk folyóiratát: az **Erdély-t** alakulásától elbetegesedéséig hiven pártolta s a következő cikkeivel fejezte ki áldozatkésztségét irántunk:

1. Hunyadmegyei képek: Ponor. Dolinás vidék. Ponorics. A római márványbánya. Havasi malom a Zsil völgyben. (5 képpel.) 1892. évf. 30—34 l.
2. Két természeti ritkaság. I. Maladinkő (Hasadtkő.) II. A Zsidó asztal. (1 képpel.) 1892. évf. 387—89 l.
3. A Sárkány-patak völgye. (2 képpel.) 1893. évf. 135—36 l.
4. A tömösi vízesések. (3 képpel.) 1893. évf. 183—85 l.
5. A lunkányi búvópatak. (2 képpel.) 1893. évf. 365—67 l.
6. A Szurduk-szoros Petrozsénynél. (1 képpel.) 1894. évf. 378—80 l.
7. Godián. 1895. évf. 117—18 l.
8. Visszhang a Torda-hasadékban. 1896. évf. 82 l.

9. Oláhok a szászcsébesi havason. (11 ábrával.) 1898. évf. „Erdély Népei“ (az Erdély néprajzi melléklete) 8–9 l.

10. Vándorczigányok kincse. (5 ábrával.) 1899. évf. „Erdély Népei.“ 21–23 l.

11. A nagyselyki szégyen-oszlop. (1 képpel.) 1900. évf. „Erdély Népei“ 10–11 l.

12. A koppándi római források. (2 képpel.) 1901. évf. 35 l.

13. Az elpusztulás alá került fatemplomok. (2 képpel.) 1904. évf. 50–52 l.

14. Kirándulás Tordáról a Szent László kútjához. (2 képpel.) 1905. évf. 13–17 l.

15. A tilicskai temető. (1 képpel.) 1906. évf. 76–78 l.

16. Ripp Van Winkle Szinden. (1 képpel.) 1907. évf. 9–11 l.

17. A zsidovinai óriás. (4 képpel.) 1908. évf. 3–7 l.

18. Kirándulás a ponori bűvő-patakhöz és vízeséshez. (képpel.) 1905. évf. 78–83 l.

19. Kirándulás Toroczokról a Kollegium-barlanghoz. (5 képpel.) 1910 évf. 103–106 l.

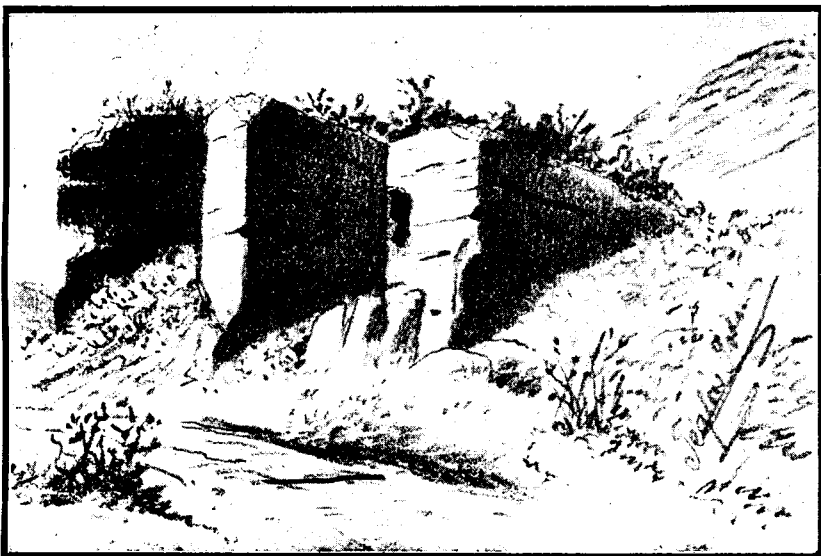
Végre megemlítjük, hogy az EKE Erdélyi Kalauzában, melyet Téglás István bátyja, Gábor szerkesztett volt névtelenül, Szeben- és Nagyküküllő ismertetése Téglás Istvánnak köszönhető.

Ime, ennyi cikkel örökítette meg nevét Téglás István amellet, hogy teljes odaadással és buzgósággal oly állásokat tölthetett be, melyeknek terheivel most többszörös munkaerők is alig birkózhatnak meg.

S egyesületünkkel s az erdélyi közművelődés barátaival korai elhunytát mélyen fájlatják mindazok is, kik vele hivatalon kívül az életben érintkezettek. Nemes egyszerűségeért, előzékeny, szeretetreméltó modoráért, tiszta jelleméért nemcsak barátai, alárendeltjei becsülték őt, hanem még azok is, kiket a politikai nézetkülömbőség szembeállított vele. Mert habár Tordán népszerűségét egy kis politikai megalkuvás árán biztosíthatta volna, elveitől nem tántorodott el.

Téglás István pályája derékben törött ketté s kitűzött céljainak úgyszólván legelején érte utól végzete. Amíg élt, eszményekért küzdött s a szakadatlan munkában hazafiúi áldozatokban kereste egyedüli örömét és jutalmát. Élete nagy tanulság mindnyájunkra, kik benne lelkes tanítómesterünket veszítve, emlékét úgy őrizzük meg méltóképpen: ha az erdélyi föld szeretetében és dicsőítésében mindenha példányképül követendjük.

Orosz Endre

Téglás István rajza.

VÁGOTT KŐ nevű római kőbánya a Tordahasadék közelében.

A természetvédelem és a természeti emlékek fentartása.

Javaslat, melyet az E. K. E. 1914. évi augusztus hó 10-én tartott választmányi ülése megbízásából *dr. Ruzitska Béla* készített és elfogadásra a választmány elj terjesztett.

Hazánkban már néhány évvel ezelőtt megindult a természetvédelem és a természeti emlékek fentartására irányuló mozgalom, melyet a m. kir. kormány is elsőrendű fontosságú kérdésnek ismert fel és ez irányban nagymérvű előmunkálatokat teljesített, melyek most bevégeztetvén, az ügy a megvalósítás stádiumába jutott. Mielőtt azonban a kormány e kérdésben végleges álláspontot foglalna el, előbb az illetékes tényezőket és az érdekelt egyesületeket véleményes jelentéstételre szólította fel.

Az E. K. E. választmánya által elfogadott jelentés a következő:

Az emberi szükségletek kielégítése, az ipari, gazdasági termelés és a kulturális haladás jelentős munkája a föld felületét nagy mértékben átalakítja, megváltoztatja és e tevékenysége közben az ember az útjába eső természeti tárgyakkal, kincsekkel néha könyörtelenül bánik el, sőt azokat igen sokszor tönkreteszi, ki is pusztítja. Pedig a kultura haladásának nem szabad a természet kárára és rovására történnie, e kettőt egymással összhangba kell hoznunk! A természeti tárgyak fenntartása, a táj védelme, a természet háztartásának kimélete, sőt a természet gondozása, istápolása egyenesen a modern kultura s a műveltség jól felfogott érdeke, feladata és követelménye.

Hazánk mindazon természeti tárgyait, kincseit és alkotásait, melyekhez történelmi események emlékei, vagy mohdák fűződnek, vagy a melyek tudományos szempontból becsesek, ritkák, vagy éppen egyedüliek, a melyek esztétikailag kiválóak és művészi szempontból is páratlanok, a *Magyar Nemzet Természeti-Emlékei* közé kell sorolnunk és mint ilyeneket változatlan állapotban fenn kell tartanunk. Valamint régi templomokat, várakat, váromokat, szobrokat, falifestményeket, vagy régi becses épületeket stb. mint *műemlékeket* gondozunk és fenntartunk, éppen így faóriásokat, őserdőrészleteket, ritka kőzetalakulásokat, feltűnő sziklaképződményeket, kihalófélben, vagy pusztulásban levő növény- és állat-fajokat, vagy ezek bizonyos jellegzetes összeségét, biológiai együttélését, vagy páratlan szépségű, remekbe alkotott természeti tájakat, vizeséseket, barlangokat, sziklaszorulatokat, a *Természeti Emlékek* sorába kell besoroznunk és a kultur- vagy nemzettörténeti műemlékekhez hasonló védelemben kell részesítenünk.

Külföldön a természet védelmére alakult társadalmi szervezetek, tudományos és turista egyletek már régóta ily irányban működnek, sőt a legtöbb nyugateurópai állam már kormányrendeletekkel, vagy törvényhozási intézkedésekkel járult hozzá e fontos kérdés szolgálatához. Ily társadalmi egyesület pl. a „Schweizerischer Bund Für Naturschutz“, mely pár évi fennállása óta már 45.000 tagot számlál és nagyarányú nemzeti park létesítésén fáradozik. De Németországban, főleg Poroszországban, Bajorországban, Ausztriában, Salzburgban, Tirolban, Csehországban, Morvaországban, továbbá Angolországban és Írországban alakultak ily, különböző irányban működő természetvédő egyesületek. Hollandiában egy ily egyesület 160.000 márkáért megvásárolt egy hét négyzetkilométernyi területet, hol különböző ritka vízimadaraknak biztosít védelmet. Máshol úgynevezett: nemzeti-parkokban gyűjtik össze a természeti nevezetességeket és védik meg az elpusztulástól. Legneveze-

tesebb ily terület az amerikai Egyesült-Államok „*Jellowstone nemzeti parkja*“, mely 8671 □ km. területű és még az 1872. évi Kongresszus határozata folytán létesült. Ez a világhírű létesítmény az Egyesült-Államokban valóságos idegenforgalmi gócponttá vált. Később Délamerikában, Ausztráliában, Svédországban, Sweizben (az Unterengadinban) létesítettek az előbbi mintájára, ahhoz hasonló, de kisebb terjedelmű nemzeti-parkot. Újabb időben a természetvédelem ügyét internacionálisan is 1913 nov. 17—19-én Bernben megtartott nemzetközi konferencián tárgyalták.¹

Az eddig létesített intézmények természetvédelmi munkássága a következőkre terjed ki:

1. Egyes természeti tárgyak és emlékek (pl. óriásfák, sziklatömegek, barlangok, vizesések, stb.) védelmére;

2. egyes növény- és állatfajok, vagy együttesen élő és előforduló ily élőlények védelmére, (pl. a bölény, a havasigyopár, vagy más havasi növény, vízi-, mocsári madarak, vagy más ritka, érdekes és csak helyenként előforduló állat védelmére stb.);

3. többféle növény vagy állatfajnak meghatározott helyen való védelmére, úgy, hogy az egész terület kivonatlik a kulturális működés alól;

4. egyes jellegzetes területeknek, vagy vidékeknek, mint *rezervátumoknak*, a rajtuk levő összes természeti alkotásokkal együtt való érintetlen fönntartására;

5. egyes tájak, vidékek, az u. n. „nemzeti parkok“-nak elkülönítése és azok valamennyi természeti alkotásának minden kulturális megzavarás ellen, őseredeti állapotban való megőrzésére.

Ezekután lássuk, vajjon hazánkban történt-e e téren valami? Egyes intézkedésekről már is beszámoltunk. Ilyen az 1883 évi XX. t.-cz., az úgynevezett vadászati törvény, mely az év meghatározott idejére kiterjedő lövészi tilalommal bizonyos állatfajok kipusztításának gátat vet. Azután az 1894. évi XII t.-cz. mely a mezőgazdaságról és a mezőrendőrségről szól, emlősök és főleg madarak egész sorozatát vette védelmébe. Az 1906 évi 80,644 és 1912. évi 16,946 sz. földm. min. rendelet újabb madárfajok védelméről szól. Az 1900. évi 21,527. sz. földm. min. rendelet pedig az állami erdészeti hivatalok személyzetének figyelmét felhívja az emlékfák, történelmi nevezetességű, vagy különös nagyság stb. által feltűnő fák és facsoportok védelmére.

Továbbá 1908. évtől kezdődőleg a földmívelésügyi kormány hazánk területén levő természeti emlékek hivatalos összeírását rendelte el. Ezt a munkát a hivatalok, a közigazgatási közegek, egyesületek (köztük pl. az erdélyi Kárpát egyesület is) és magánosok, természetkedvelők lelkesen felkarolták, elvégezték, úgy, hogy az összeírás fényes eredménnyel járt. Eszerint fenntartásra érdemes természeti emlék és alkotás az egész ország területén 1000-nél több van és pedig 315 oly természeti tárgy, melyhez történelmi emlék, vagy monda fűződik, 20 őserdőrészlet, 200 hatalmas terjedelmű fa, 13 oly erdőrészlet, mely a fanemek különös elegyedése folytán érdekes, 3 erdőrész, mely növényzete miatt tudományosan érdekes, 32 oly földrész, mely ritka madárfajok költőheiyé, vagy emlősök és növények előfordulási helye, 124 tudományos szempontból érdekes kőzetalakulás, 13 őstőzeg telep és lép, 190 esztétikailag különösen értékes és érdekes természeti alakulás, 148 természeti különlegesség.

¹ Lásd részletesebben *Kaán Károly* főerdőtanácsos: *A természetvédelem és a természeti emlékek fentartásának kérdéséhez*. 1914. A m. kir. földmívelésügyi miniszter kiadványai.

Ez összeírott anyag osztályozása a földmivelésügyi minisztériumban befejeztetett, de szakmák szerinti helyszíni elbírálása és revideálása még hátra van. Időközben azonban az 1,646.038 ha kincstári erdőbirtokon levő természeti emlékek védelmére vonatkozó kormányintézkedések már megtörténtek. Így egyes őserdő rezerváció kihasítása folyamatban van, a deliblati kincstári homokpusztán pedig a tudományos szempontból érdekes flóra megvédése érdekében szintén rezerváció létesítetett. A készülő új erdőtörvényben szintén gondoskodás történik a magánbirtokon előforduló természeti emlékek kellő védelme, vagy pedig szükségessé váló területek kisajátítása iránt. Továbbá a természeti emlékek védelme érdekében tartott 1913. évi nemzetközi konferencián megalapított és Bâselben székelő nemzetközi bizottságban Magyarország külön képvisellel vesz részt. Végül pedig, 1906-ban a kormány bevezette az ország népoktatási tanintézetéibe a „Madarak Napja“ és a „Fák Napja“ kulturális nevelő intézményét, mely az amerikai Egyesült-Államokban már évek óta oly szép eredménnyel és sikerrel járt. E napokon a tanítványokat a természeti tárgyak életműködéséről, hasznáról, védelméről, fentartásáról, gondozásáról, valamint célnélküli rongálásuk és pusztításuk káráról oktatják ki, s így a természeti tárgyak iránti érzéket, szeretetet oltják be a növendékekbe, mit a műveletlen, tanulatlan néposztályban még ma is oly nagy mértékben nélkülözünk.

Ez idő szerint a magyar kormány a természeti emlékek fönntartása körül kívánatos hivatalos tevékenységet az államerdészeti tisztikarra bízta és a földmivelésügyi minisztérium erdészeti főosztályához osztotta be.

Az eddig történt hivatalos intézkedések azonban távolról sem elégségesek, szükséges, hogy az eddigi tevékenységet, melyet a kormány és a természettudományokkal foglalkozók végeztek, a természet barátainak, a túristaság kedvelőinek, a nagyközönség és a társadalom széles rétegeinek bevonásával kiegészítsük, általánossá tegyük. Minden jel arra mutat, hogy a művelt magyar társadalomban megérett a készség a természeti alkotások védelmére és mert a kormányzat az ügyet alaposan előkészítette, elérkezett annak az ideje is, hogy a földm. kormány *a társadalommal karöltve* kezdje meg e nagyfontosságú kérdés végleges elintézését. A természetvédelem gyakorlati keresztülvitelére nézve is léteznek már javaslatok és tervezetek. Külön természetvédő egyesület alkotása nálunk nem látszik célravezetőnek, azonban Poroszország mintájára, hol a több év óta fenálló természetvédő országos intézmény kiválóan bevált, nálunk is ahhoz hasonló szervezet volna alkotandó. És pedig a földmivelési kormány javaslata szerint *vármegyénként egy-egy bizottság* volna szervezendő, a melybe a természettudományok hivatalos művelői, valamint a természeti alkotások kedvelői és tisztelői választatnának be. A bizottság elnöke a főispán, vagy alispán, vagy más érdeklődő, előkelő egyéniség lenne. E bizottságok az egész országban egyöntetűen alkotnának meg és a természetvédelem általános feladatai mellett, a területükön előforduló természeti emlékeket föl kutatnák, azok fentartását gondjaikba vennék, ily kérdésekben véleményt adnának és a kormányhoz előterjesztést intéznének. Ezenkívül a műemlékek országos bizottságához hasonlóan: „*a természetvédelem és a természeti emlékek országos bizottsága*“ állíttatnak fel, mely a kormánynak a szükséges tanáccsal szolgálna. E bizottság tagjait a földm. miniszter nevezi ki. Az ez ügyekkel karöltve járó állami funkciókat a megyékben az állami erdőhivatalok vezetői látnák el, a kik a megyei bizottságoknak hivatalból tagjai és előadói volnának.

A központi szolgálat ügyében a földmivelésügyi miniszter máris intézkedett, mert 1914. évi augusztus hó 1-től kezdve a földm. Minisztérium erdészeti főosztálya kebelében egy miniszteri megbízott kezébe tette le az ügyek vezetését, aki mellé megfelelő személyzetet osztott be. A miniszteri megbízott feladata, munkaköre, hivatali beosztása már meg van állapítva és ez intézményben a földm. kormány a bonyodalmas és fölösleges bürokratikus út elkerülése mellett, egészséges kapcsolatot kívánt létesíteni a majdan felállítandó megyei bizottságok, hivatalok, egyesületek, valamint érdeklődők és a földmivelésügyi kormány között.

Most még hátra van, hogy e nagy munkában a társadalom is kivegye a maga részét; és itt elsősorban azon egyesületekre vár a feladat, melyek a természettel és természeti tárgyakkal legközelebbi vonatkozásban állanak. Ily egyesületek, a szorosán vett természettudományi egyesületek mellett, elsősorban a turista- és idegenforgalmi egyesületek, tehát a mi Erdélyi Kárpát-Egyesületünk is. Országos érdek, hogy most már mi is teljes odaadással a természetvédelem szolgálatába álljunk és hazánk kulturális fejlődését a természet munkájával összhangban, nem pedig a természet romjain munkáljuk. Hassunk oda erélyesen, hogy kulturalkötésainkat a természet alkotásai épségben tartása mellett, azok keretében hozzuk létre és a természeti erők okszerű felhasználásakor ne romboljuk le a természeti szépségeket, hanem azok fenntartása mellett, hasznosítsuk azokat. Nem lehet célunk földünk pusztává, sivárrá tétele, mert ezzel magukat a természeti erőket és a felhasználandó nyers anyagot pusztítjuk ki.

Az Erdélyi Kárpát-Egyesület munkaköre területéről bőséges példákat hozhatunk fel, létezett természeti tárgyak, emlékek, vagy turisztikailag kiváló szép vidékek elpusztítására és lerombolására.

Igy például a közeli *Biharhegység* egy nevezetes barlangjának, az *oncsászlai csontbarlang*nak tönkre és értéktelenné tétele az utóbbi évtizedekben történt meg. Azelőtt e barlang vályogos talajában töménytelen ősmedve (*Ursus spaeleus*) csont volt található, nehány évvel ezelőtt lelketlen kufárok az egész barlangot feltúrták, a csontokat elhordták, műtrágya gyanánt értékesítették és így a híres barlang üres oduvá vált. Nagyon sok cseppkő- és jégbarlangunk hasonló vandalizmus folytán teljesen értéktelen romhalmazzá válik, pedig azelőtt a legremekebb cseppkő- és jégalakzatokban gyönyörködhattünk. Ezekből folyik, hogy a geológiai ritkaságok, őslénytani leletek és esztétikailag szép természeti alkotásaink még idejekorán megvédendők.

Szomorú például szolgálhat egyesületünk egy remek és páratlan turista alkotásának elpusztulása, a Biharhegységbeli *Galbinában*, hol az E. K. E. megbízásából néhai Czárán Gyula gyönyörű vidékeket, bűvőpatakokat, földalatti folyókat, vizeséseket, jégbarlangokat, szűk szorulatokat tárt fel, tett turistaúttal elkészítésével hozzáférhetőkké és e remek vidék, — melyet annak idején többen közvetlen tapasztalatból is megismertünk, — pusztító erdővágás folytán ma már turisztikailag teljesen tönkre ment, mert a Galbina vizeséseiben bővelkedő szűk és vad völgyét használták fel a fa olcsó leszállítására, a miért a vizeséseket elrombolták, sziklák repesztésével a völgyet szélesebbé és egyenletesebb esésűvé tették, hogy fauszató csatornát fektethessenek le benne. Az addig érintetlen, elrejtett, gyönyörű vad völgyet pedig fahulladékkal, törmelékkel, gazzal és szeméttel töltötték meg. Általában az ily tarvágások legnagyobb ellenségei a természetvédelemnek és a természeti emlékek fenmaradásának, mert az erdő kipusztításával, a növény- és állatvilág egyidőre szintén kipusztul.

A Galbina szomszédságában levő, attól keletre fekvő, óriási barlangokban és földalatti alagútakban bővelkedő, páratlanul nagyszerű: *Csodavár vidéke*, azóta valószínűleg szintén ugyanily vandál pusztítás színhelye lett, pedig ez az egész terület őseredeti nagyszerűségénél, érdekességénél és szépségénél fogva megérdemelte volna, hogy rezervált területté, vagy esetleg nemzeti parkká váljon. Most már mindennek vége!

Ugyanily sors érte a Biharhegység északibb részében, a Hideg-szamos forrásvidékén levő *Szamosbázár*, mely egyike volt turisztikailag legérdekesebb és legjobban feltárt vidékeinknek. A néhány évvel ezelőtt végrehajtott erdőletarolás e remek vidéket is hosszú időre tönkretette. Legújában pedig a hatalmas Vlegyásza-hegy keleti lábánál fekvő, Kolozsvárról is elég könnyen elérhető E. K. E. turista menedékházzal, turista úttal ellátott és a kolozsvári turisták előtt jól ismert, remek, szép vidéken fekvő: *Rekiceli, vagy székelyői vízesés* esik áldozatul a lelketlen, haszonleső erdőpusztításnak. Bizonyára évtizedekre tönkre megy e vidék természeti szépsége, sőt talán maga a vízesés is, ha idejekorán nem gondoskodnak annak megvédéséről. És így megy ez minálunk mindenfelé, ha nem sietünk a még megmenthetőket a megmentésével!

Erdély sok hegyvidékén nevezetes, jellegzetes, kizárólag csak itt előforduló növényfajok és speciálítások díszlenek, melyek megvédendők volnának. Leírásokból tudjuk, hogy a *Tordahasadék* mészsziklaoldalain hajdan a *tiszafa* (*Taxus baccata*) bőségesen tenyészett, ma már alig látjuk e ritka és igen értékes fenyőféle egy-egy bokrát a leghozzáférhetlenebb sziklaoldalokon.¹ Épen így védelemre szorul a *Pinus sabinoi*-des (a borokafenyő egy különös faja, mely a Balkán félszigetről, talán Görögországból származott ide), továbbá a havasi-gyopár a Nagy-Enyed közelében levő *remetei sziklaszorosban* és környékén, mely növények most ott még elég nagy számban díszlenek. Továbbá a *jellegzetes mezőségi tóvidék* madaraival, vízi, tavi és mocsári növényeivel szintén megvédendő, nehogy a tavak lecsapolásával majdan e nevezetességek kipusztuljanak. Erdély területén a *Szt.-Anna tó és vidéke*, a *világhírű torjai Büdös-Barlang* környéke, rezervált területnek volna kijelölendő, nehogy ezek is erdővágással tönkre téessenek. Továbbá sok nevezetes kővület előfordulásunk, kiváló ritka kőzeteink, szikláinak, mint pl. a *Detonáta oszlopos bazalt* kúpja és még sok más hasonló természeti ritkaság megvédendő, mely esetleges kapzsi kihasználás folytán, eredeti nagyszerűségéből sokat veszíthet.

E néhány példa felemlítése azt hiszem teljesen elegendő arra, hogy átlássuk azt, miszerint az Erdélyi Kárpát-Egyesület egyik fontos feladata és célja a területén előforduló természeti emlékek védelmének hathatós támogatása. Ennélfogva igen kívánatos, hogy az egyesület a földművelésügyi kormány által közvetlenül a világháború kitörése előtt megindított, de ezáltal megakasztott és e háború szerencsés bevégezése után valószínűleg tovább folytatandó akciójában részt vegyen, a tervbe vett előkészítő értekezletre megbízottját kiküldje, a felállítandó természeti emlékek országos és megyei bizottságaiban magát képviseltesse és e bizottságokban a természeti kincsek hathatós védelme mellett, egyúttal az ily természeti emlékekhez vezető turistautak, jelzések, táblák, menedék- és turistaházak, s általában a *turista alkotások védelmének ügyét is belekapcsolja*, hogy a külföldi példákhoz hasonlóan mihamarább mi is jelentős eredményeket mutathassunk fel e nagyfontosságú és nevezetes ügy szolgálatában!

¹ Folyó évi október hóban a Tordahasadékhoz rendezett kirándulásom alkalmával, a leghozzáférhetlenebb, meredek helyeken, távcsővel összesen 10 darab tiszafát számlálhattam meg. *R. B.*

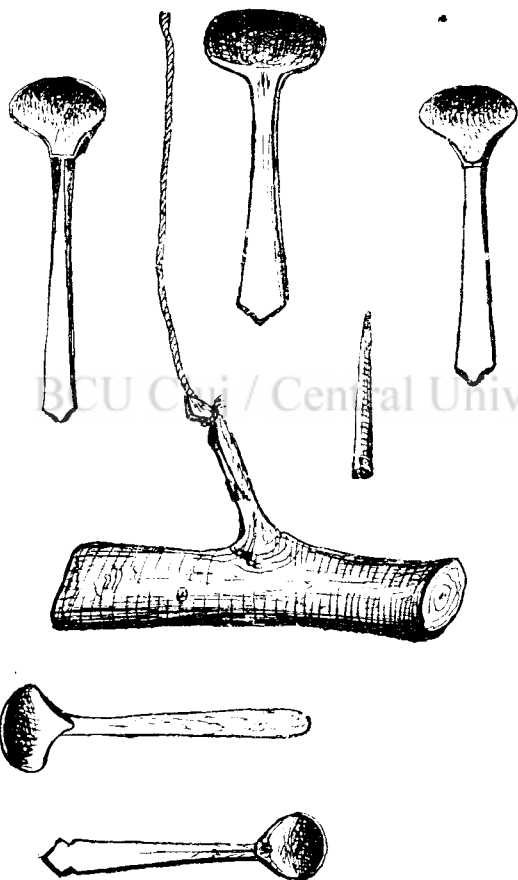
Néprajzi kirándulás a Lápos hegységbe.

Irta: Orosz Endre.

IV. A Kis-Czibles sztina.

(Vége)

Julius 14-én 1/4 11-kor érkezünk a Kis-Czibles stinához, amelynek közvetlen közelségében emelkedik égnek a Czibles hegyvonulatnak leg-északibb, az 1831 m. magas *Árcser* nevű meredek csúcsa, ami a katonai térképen *D. ars* (azaz égett, sziklás, kopár hegy) néven van jelezve. Egy 75 éves fehérhajú bács, 5 pakulár és 1 bojtárfiu a sztina lakói, kik 7 pásztorkutya segítségével m. e. 500 drb. juhot őriznek a Czibles legelőin. Nemez (filc) kalap, ing, gatyá, bocskor és derekukra 4 sárgaréz csattal

III-ik tábla.

felerősített bőrtűsző a juhászok öltözéke; a bőroven néha poncirozott díszű sárgaréz korongok is vannak, amelyek a pásztoroknak féltve őrzött ékszereit képezik.

Kalibájuk csak egyik oldalán, N.-felől nyílt és itt volt a tűzhely is; hátul, S.-ről kettéhasított bükkfa gerendákat támasztottak fedeléhez, míg O.-W.-ről fenyőgalyakkal rekesztették be. Négy villás oszlopon nyugvó fedele ócska fenyődeszkából állott. Az ugyancsak négy villás oszlopon nyugvó komárnyik fedelét egy tarka pokróc képezte, a melyre fehér lepedő volt takarva. A pásztorok nappali helyiségül szolgáló nagyobb kalibán kívül még két kisebb kaliba volt állítva a sztinának erdő felőli oldalán a vadállatok éjjeli ámadása ellen, a melyek előtt éjjelenként a dúvadak elriasztására szintén tűz lobogott, de mindennek dacára az előző éjjel is vendégszerpeltek a farkasok s a juhok közül egyet elvittek és ugyanekkor az őket üldöző kutyák legöregebbikét is széttépték

az erdőben. A főkaliba felszerelését kitevő és már más helyekről ismeretes tárgyak közül, itten csak 4 baltát, 1 keresztmetszetében tejrovást, 1 pipaszár kiegészítő drótot, 9 galátát és 10 evőkanalat említek fel, amely utóbbiak közül 2 cigánykészítmény a rendes, kihegyesedő formával; a többi 8 pásztorkészítmény volt és pedig 2 körded alakú, (7. á.) 3 drb. háromszögű (6. á.) és 3 harántellipsis formájú. 1 pléh kanál minden sztinán az üst kivakarására szolgál. A pásztorok kanálfartója egy meghasított fatönc, melynek repedését egy faék tartja nyitva s ebben a résben állanak az evőkanalak. Egy faágásra vannak felaggatva: az ordamerítő

kanál, a tejtörő korong (*zsintáleu*), a tejrovás és a fakupák. (2 drb.) A pásztorbotok mind kérgüktől lehántott síma fenyőrudak.

A tiszafa előfordulását tudakoló kérdésemre elmondják, hogy 1—2 évtizednek előtte a Czibles és Hugin közötti erdőkben is volt még, de már kiirtották; néhányat tudnak még a *Pláju Bêtrin* lá ptyétri, vagyis az Öreghavas sziklás helyein, melyet ma is „*Lá Tyiszá*“ néven ismernek. De kiemelik, hogy a máramarosi erdőkben sok van még most is. És ekkor szomoruan elgondolkozom, mennyire itt van az ideje, hogy egy tiszafa csoportot magában foglaló erdőrészt, mint természeti emléket megőrizzünk a jövőnek, de sajnos! eddig e tekintetben történt ugyan sok ankétozás, tanácskozás és előadás, de úgy tudom, mindez csak papíron van megőrkítve; még sokáig dolgozhatnak fékeveszetten a favágók fejszéje és a tudatlanok barbársága. A pásztorokkal való beszélgetésem közben odaszólok a kaliba bejáratánál báméskodó kutyához, mire ennek mérges ugatására a többiek is odarohanva, mint dühös fenevadak, majdnem berontottak a juhászok előtt a kalibába, hogy a megszólítás merészségét rajtam megtorolják. Medvékkel és farkasokkal hadakozó, ilyen vitéz állatokkal bizony nem lehet kikezdeni. Dél felé jár az idő, tehát ebédelni készülünk, mire a mindig szives pásztorok erősen kínálnak ennivalóikkal; hogy a tiszteletben hiba ne essék, éppen nem utasítom vissza, de nem is erőltetem magamat sokáig, mert a havasi oláh pásztorok között uralkodó általános tisztatlanság miatt, csak nehezen leküzdhető undor kíséri az evést. És jellemző, hogy bár tűz és víz bőven áll rendelkezésükre, mégsem mossák meg faedényeiket meleg vízzel, amitől tejszíros edényeik megtisztulnának, hanem egyszerűen csak hideg vízzel öblögetnek. A tunyaságnak valóban klaszikus példája! amit a cultura legösibb fokozatán álló, u. n. természeti népeknél lehet észlelni.

V Hazafelé.

Ebéd után felkészülődöttünk s 1 órakor indulunk lefelé a két patak torkolatánál lévő *Lunka Brádulujra*, ami a fenyves réjtjét jelenti. Folyton árnyas erdei úton ereszkedünk le s $\frac{1}{4}$ 3-kor lenn vagyunk a részletes térképen is feltüntetett *Grohot* nevű havasi réten, hol ismét két patak egyesül. A nagyobbik a *Prelucs pataka*. Itten a vízszintes tisztáson elhagyott sztinára találunk, melyben 1908. tavaszán a IV. sz. a. leírt Kis-Czibles sztina pásztorai tartózkodtak, de miután a nyár elején elfogyott a legelőjük, főlhúzódtak innen a Kis-Cziblesre. Most már a *Czibles patak* mentén haladunk tovább, egész lapályos úton; $\frac{1}{2}$ 4-kor a *Hugin, Stegior* és *Czib'es* patakok torkolatánál 660 m magasságban lévő vadászkastélyhoz érkezünk, hol pihenőt is tartunk. A vadállományról folyt beszélgetésünk közben mondotta az ör, hogy a már előbb említett *Öreghavas* (Pláj Bêtrin) erdeiben egy hiuzt (*Felis lynx*) is löttek. E vadászházban a Cziblesre igyekvő turisták éjjeli szállást is nyerhetnek, miáltal innen másnap már kora hajnalban elindulva 3 óra alatt közvetlenül a *Czibles* lábához érkehetnek 1400 m. magasságig. A déli idő így a Czibles csúcsain tölthető el s estére visszafelé akár *Tökésre*, akár a *Nagy-Szamos* völgyébe lehet lejutni *Magyar-Nemegye* vasúti állomásra A vadászháztól a *Hugin, Stegior* és a *Prelucs* patakok egyesüléséből keletkezett *Brád* (Fenyves) patak szép síma, egyenes völgyén esti 6 órakor *Tökésre* érkeztem, ahol az éjjelt is töltöttem. Másnap reggel 7 órakor induló lovas szekérrel *Felső-Szócs, Emberfő, Négerfalva* és *Csicsó-Györgyfalva* községeken át d. u. 1:30-kor éppen vonatindulás előtti időben érkeztem be *Retteg* vasúti állomásra, honnan 3 órai vasúttazás multán, véget ért ezen 7 napos, nemcsak tanulságos, de igen élvezetes kirándulásom, amely ezenfelül céljának megfelelőleg 56 drb. néprajzi tárgyat is eredményezett.

EGYESÜLETI ÉLET

Az E. K. E. választmányi ülése.

Egyesületünk folyó évi október hó 16-án tartotta meg ez évi választmányi ülését, melynek tárgyát az ügyvezető bizottságnak 1914. évi október 10-től 1915. október 16-ig terjedő működéséről szóló beszámoló jelentés képezte. Jelen voltak: Brutsi László, dr. Cholnoky Jenő, Fekete Gábor, dr. Gámán József, dr. Jékey Dániel, dr. Kosutány Ignác, gróf Lázár István, báró Mansberg Sándor, Merza Gyula, Orosz Endre, Papp Kristóf, dr. Páter Béla, Sárdy Lőrincz, dr. Szádeczky Béla és Tanács József. Elmaradásukat kimentették: dr. Imre József és dr. Szádeczky Lajos. Elnökölt: gróf Lázár István elnök, jegyzett: Tanács József ü. v. b. jegyző. Elnök lendületes szavakkal indokolta meg a hadiállapot okozta nehéz helyzetet, mely az elnökséget mostanig a választmány összehívásában gátolta s üdvözölte a szép számban megjelenteket, meleg szeretettel fordult megnyitójában a harcúterén küzdő tagtársak felé, kik a turistaság gyakorlásával úgyszólván a katonai harc-képesség előiskoláját járták. Az elhunyt tagok jegyzőkönyvi megörökítése után Merza Gyula főpénztáros, mint az ügyvezető bizottság előadója terjesztette elő megnyugtató beszámolóját, melyből kitűnt, hogy az egyesület személyi, anyagi és folyó ügyeinek rendezése már a befejezéshez közeledik. Majd előadó a pénztári jelentést ismertette, mely szerint a múlt évről az áthozat volt 1477 K 90 fill., a háromnegyed évi pénztárforgalom 4273 K 96 fillérre rugott, átvitel volt folyó hóra 495 K 21 fillér. Főpénztáros jelentését örövendetes tudomásul vették. A folyó évi költségvetés jóváhagyása után Orosz Endre új titkár és szerkesztő mutatkozott be egyes folyó-ügyek előterjesztésével. — Ezek rendén sajnálattal vették tudomásul, hogy úgy

az állami 2000 K, valamint a városi 1000 K évi segélyt a hadiállapot miatt nem tolyósították; a lejárt Mátyás-házi szerződés sürgős megújítására az E. K. E. és a város közt az elnökségnek felhatalmazást adtak; a jövő évben tartandó közgyűlésre az egyesület negyed százados történetének megírásával dr. Szádeczky Lajos alelnököt bízták meg. Pálffy Ernő 1000 K nagylelkű adományát kegyelettel fogadva, elhatározták a néhai választmányi tag emlékét élet-rajzának és arcképének az „Erdély“ folyóiratban leendő közlésével megörökíteni. Az Erdélyi Úti-Kalauz új kiadásának a háború miatt megakadt előkészületeit illetékes pártfogók megnyerésével folytatni határozták. Több apró ügy letárgyalása után M. Kovács Géza volt főtitkárt állásából történt megváltása alkalmából az alapító tagok, Tamássy István kereskedőt pedig a rendes tagok sorába vették fel.

Felhívás tagtársainkhoz. A Magyar Turista Egyesület (Budapest, IV., Aranykéz u. 6. sz.) választmányja elhatározta, hogy a Kárpátokban az oroszok által elpusztított falvak egyikének *Turistafalva* név alatt való felépítésére gyűjtést indít. Miféleképpen ez ügyben az ország valamennyi turista egyesületét s így az Erdélyi Kárpát-Egyesület elnökségét is megkereste, e szép és hazafias akcióra felhívjuk tagtársaink figyelmét.

Az „Erdély“ 7—12-ik összevont számával az 1915-ik évfolyam befejező füzetét veszik kézhez t. olvasóink. Az egyesület mostani dolgait intéző ügyvezető bizottság tagtársaink szíves elnézését kéri a folyóirat összevonása miatt, mert a háborús idő alatt beállott szűkös anyagi viszonyaink közepette ezzel is könnyítanunk kellett pénzügyi helyzetünkön. A háború végeztével természetesen ismét az előbbi terjedelmében fogjuk megjelentetni.

Kérelem. Nem tekintve a harcztéri szolgálat miatt távollevő tagjainkat, sokan vannak, kik a mult és a folyó évi tagdíjaikat még nem fizették be. Tisztelettel kérjük tehát ezen t. Tag társakat, hogy esedékes tagdíjaikat egyesületünk pénztárába beküldeni szíveskedjenek.

Muzeumi ajándékok. *M. Kovács*

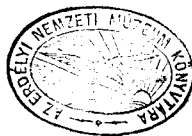
Géza volt főtitkár muzeumunknak ajándékozta a Czárán Gyula által használt 2 fedelű kis tükrozt, melyet kegyeleti tárunkban fogunk elhelyezni. Ugyancsak egyesületünknek adta át az általa összegyűjtött képes levelezőlapokat, melyekkel Muzeumunk képes-lap gyűjteményének vetette meg az alapját.

		KÖZLEKEDÉSI HÍREK		
---	---	-------------------	---	---

„Marostordai keskenyvágányú helyiérdekű vasút.” Parajd, Nagyida és Mezőméhes állomásokról kiinduló és összesen 192 km. hosszú keskenyvágányú vasútvonal adatott át a közforgalomnak folyó évi október 18—20-án. Az egész terjedelmében územbe vett vasúthálózat megépítését a Magyar Agrár- és Járadékbank és a Magyar Bank és Kereskedelmi R.-T. pénzügyintézetei finanszírozták s ezáltal a Mezőség és Nyárádvölgy lakosságának régi óhaját valósították meg. A 3 irányból induló vasútvonalnak Marosvásárhely a középpontja s a vasúti közlekedés hiányában szenvedő Mezőség és Nyárádvölgy termékeny területeit hálózák be ezen újabb vicinálisok, amelyek erdélyi hazarészünk közgazdasági fellendítésére is hatással lesznek. Most Kolozsvár városán a sor a régóta pengetett Sármás—mocs—apahidai vonal mielőbbi létrehozásában.

		HIRLAPIRODALOM		
---	---	----------------	---	--

A világháboru minden mozzanatáról a leggyorsabban, a legpontosabban, a legkimerítőbben térképmagyarázatokkal **Az Ujság** politikai napilap értesíti az olvasóit. — Előfizetési árak: 1 hónapra 2-80 korona, 1/4 évre 8 korona, 1/2 évre 16 korona, egész évre 32 korona. — Megrendelő cím: Az Ujság kiadóhivatala Budapest, Rákóczi-út 54.

Erdély legszebb ékszer-üzlete

Benedek Sándor

Kolozsvár,
Wesselényi Miklós-
utca 13. sz. alatt.

Ékszer-, ezüst-, mű-
ipari tárgyak legszebb
kivitelben és legolcsóbb
árban. Vidéki megren-
delések gyorsan és pon-
tosan eszközöltetnek.

Telefon 721. szám.

Joanovics Testvérek

cs. és kir. udvari fényképészek
Kolozsvár, Mátyás király-tér 32.

Művészi kivitelű fényképet készi-
tenek. Gyermeke-felvételekben
speciálisták.

Erdély legkiválóbb műintézete!

Magyar Leszámitoló és Pénzváltóbank

erdélyrészi fiókosztálya

Kolozsvár, Mátyás király-tér 29. szám. (Bánffy-palota.)

A nyári időnyire magánpénztárak (Safe deposit) haszná-
latára 3 havi időtartamra külön bérletet nyit.

Már 10 korona csekély díjért rekeszek bérelhetők.

A fürdőző és elutazó közönségnek ajánlja hitelleveleit és
utalványait a világ minden nagyobb piacára.

Elfogad betéteket takarékkönyvecskékre vagy folyószám-
lára és azokat rendszerint felmondás nélkül fizeti vissza.

Üzleti órák délelőtt 8 órától, déli 1 óráig.

Egyesült Könyvnyomda R.-t.

Kolozsvár, Ferencz József-út 85. sz.

Ajánlja modern ujdonságokkal, hangjegyekkel, szedőgépekkel és a technika legújabb vívmányu gyorsajtóival felszerelt műintézetét iskolák, egyházak, egyesületek, intézmények, magánosok, ipartelepek, kereskedők, gyárak, gazdaságok, pénzintézetek, stb. részére szükséges mindennemű nyomtatványoknak izléses kivitelben való gyors előállítására. Egyetlen megrendelés, legyen az a legkisebb vagy a legnagyobb, mindenkit meggyőz az árak rendkívüli olcsóságáról s a munka kifogástalanságáról. —

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Az „**Erdély**” hirdetései
a legeredményesebbek

Amicul Şcoalei

Revistă pedagogică — culturală — socială.

Organul oficial al Revizoratului şcolar, al Comitetului şcolar judeţean
şi al Asociaţiei învăţătorilor din judeţul Alba de jos.

Apare săptămânal sub îngrijirea Dlui Revizor şcolar

MĂRIAN SASU.

Abonament :

120 lei pe an pentru membrul corpului didactic,
iar pentru comitele şcolare şi paritc. 150 lei.
Redacţie şi Administraţia la biroul Revizo-
ratului şcolar — Aiud.

Inserţiuni şi reclame

se publică după tarif. — Scrisori nefrancate nu
se primesc. — Manuscrisurile nu se înapoiază.

Un număr 3 lei.

Ziua Eroilor.

Serbătoarea creştinească a INĂLTĂRII DLUI, în ţara noastră românească, e împreună cu pomenirea eroilor patriei. Şi de fapt; una dintre cele mai mari calităţi a unui popor este cultul morţilor. Naţiunea, care şi onorează morţii jertfiţi pentru patrie, se onorează pe sine.

Se cuvine deci, ca în aceasta mare şi sfântă zi, să ne aducem aminte cu evlavie şi duiosie de aceia, cari prin vitejia lor fără seamăn, şi darnicia cu care şi-au vărsat sângele pentru ţară, am ajuns aceea ce suntem astăzi.

Dela Tisa până la Nistru, dela Mare la Carpaţi, din Galiţia la Sârbia, de acolo în Munţii Tirolului, pretutindeni sunt presărate osemintele eroilor noştri, cari cu sângele vărsat cu atâtă generositate, au încheiat glia ţării noastre, făurindu-ne ROMANIA-MARE de astăzi.

Trebuie adecă să se ştie, că eroi sunt de o potrivă toţi fiii neamului nostru, cari au împânzit pământul, pe timpul marelui războiu al lumii, luptându-se ei pe ori şi care front.

Jertfa lor e cu atât mai mare şi mai preţioasă, cu cât ei personal, n'au profitat nimic din ea.

Amnicul Școlii

Revista pedagogică — culturală — socială.
 Organul oficial al Revizoratului școlar, al Comitetului școlar județean și al Asociației învățătorilor din județul Alba de Jos.

Apare săptămânal sub îngrijirea Dnui Revizor școlar
MARIAN SASU.

Abonament:
 120 lei pe an pentru membrii corporației directorilor, școlii și administrației. 150 lei pentru comitate școlare și partide.
 Adresă: Școala nr. 1, Alba Iulia.
Inscripții și reclame:
 se publică după cerere. — Scrierile adresate nu se întorc.

Ziua Eroilor.

Serbătoarea creștinească a **INĂLTĂRII DILUI**, în țara noastră românească, e împrenună cu pomenirea eroilor patriei. Și de fapt, una dintre cele mai mari calități a unui popor este, cultul morților. Națiunea, care și onorează morții pentru patrie, se onorează pe sine. Se cavine deci, ca în această mare și sfântă zi, să ne aducem aminte cu evlavie și dușosie de aceia, cari prin vitejia lor fără seamăn, și darnicia cu care și-au vărsat sângele pentru țară, am ajuns aceea ce suntem astăzi.

Dela Tisa până la Nistru, dela Mare la Carpați, din Galizia la Sardia, de acolo în Munții Troilului, pretinșindeni sunt presarate osemintele eroilor noștri, cari cu sângele vărsat cu atata generositate, au încheiat gloria noastră, făcându-ne **ROMANIA-MARE** de astăzi.

Trebue adevă să se știe, că eroi sunt de o potrivă toți. În marele nostru război, eroii sunt pământul, pe timpul marelui războiu al lumii, lupându-se ei pe ori și care tron.

Jertelor e au atât mai mare și mai prețioasă, cât ei personal, n-au profitat nimic din ea.